

2
2011

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

Ptačí svět – časopis ČSO
Ročník XVIII, číslo 2/2011

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO)
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34
 150 00 Praha 5-Smíchov, tel/fax: 274866700, <http://www.birdlife.cz>,
 e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada:

Mgr. Alena Klvaňová, PhD., klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
Mgr. Jaroslav Cepák, PhD., krouzkovaci_stanice@nm.cz
Ing. Adolf Goebel, PhD., adolf.goebel@post.cz
Mgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@gmail.com
Mgr. Barbora Kaminiecká
Ing. Kamil Čihák, cihak@birdlife.cz
Ing. Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz
Mgr. Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz
Mgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček**

Tisk: **Protisk, Slavkov u Brna**

Jazyková korektura: **Igor Pejchal**

Toto číslo vyšlo 15. 11. 2011 v nákladu 3 000 výtisků.
 Uzávěrka příštího čísla je 1. 3. 2012. Distribuováno bude v dubnu.
 Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Igoru Pejchalovi a všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: 1. strana: Špaček růžový (*Sturnus roseus*) objektivem Josefa Hlášky. Více na str. 12 a 13.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhubení jakéhokoliv ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků

a chránit území a stanoviště, která mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis nebyl v roce 2011 finančně podpořen v žádném grantovém řízení. Na jeho vydávání přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte také webové stránky časopisu www.birdlife.cz/ptacisvet.html a profil na Facebooku.

Ptačí svět získávají členové ČSO zdarma, ostatní si jej mohou předplatit e-mailem, poštou či telefonicky na adrese ČSO.
 Věnujte předplatné s dárkovým listem s ilustrací Jana Hoška!
 Roční předplatné 115 Kč.
 Dárkové roční předplatné 135 Kč.

1 | Úvodník / Alena Klvaňová

1 | Z terénu i kanceláře / Zdeněk Vermouzek

2 | Co přinesl poštovní holub

Blízké setkání s hýlem pouštním / Petr Kunčík
 Zajímavě umístěné hnízdo vlaštovky obecné / Lukáš Kadava
 a Michal Pavelka

2 | Letem ptačím světem / Barbora Kaminiecká

Tisíce ptáků hynou každý den
 Dobrá zpráva pro Dunajskou deltu
 Rekordní hejno keptušek stepních

3–5 | Poznáte...?

Poznáte menší sovy? / Zdeněk Vermouzek

6–8 | Z významných ptačích území

Ptačí oblast Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady / Miroslav Honců
 Hnízdění motáka lužního na Vysočině / Ivan Kunstmüller,
 Vojtěch Kodet

9 | Zajímavosti z ptačí říše

Rorýsí novinky / Lukáš Viktora
 Vlha na postupu / Lukáš Viktora

10–11 | Rady, tipy, návody

Jak kreslit ptáky II / Vašek Bartuška

12–13 | Objektivem...

Objektivem Josefa Hlášky

14–15 | Mladým ornitologům

Krutihlavovy hlavolamy / Alena Klvaňová
 Komiks / Václav Bartuška

16–18 | Zajímavosti

Co nám prozradil slavičí zobák o vzniku druhů
 a biologické evoluci? / Jiří a Radka Reifovi
 Vzácný slavičí kříženec zastížen na Mladoboleslavsku /
 Pavel Kverek, Jiří Reif, Radka Reifová

19–20 | Ptáci v ohrožení

Evropa proti nelegálnímu zabíjení volně žijících ptáků /
 Michaela Krestová
 Hromadná otrava čížků posypovou solí / Libor Mazánek
 Zastřelený orel královský v oblasti Soutoku / David Horal

21 | Ze života ČSO

Jaro ožívá i na podzim / Lucie Hošková

22–24 | Za ptáky do světa

Zimní pobřeží Baltu / Zdeněk Vermouzek

Do nového roku s novým trikem od ČSO!

Vybrat můžete ze čtyř variant v pánském a dámském provedení. K dispozici i další barvy.
 Motivy vrány a jeřábi – 249 Kč, sýček a sýkorky – 399 Kč. Všechna trička jsou vyrobena
 z biobavlny.
Podrobnosti naleznete na www.birdlife.cz!

Foto: P. Klvaňa

Podzim pomalu odchází a blížící se zima by mohla vzbuzovat zdání, že ornitologická sezóna je pryč. Většina vědeckého bádání se odehrává během hnízdění, čas průtahu migrantů už také končí, a tak nám mnohdy nezbývá, než usadit se za dlouhých nevlídných večerů do křesla k literatuře, třeba k poslednímu dílu „Handbooku“ nebo přepracovanému vydání „Fauny“. Nebo také, jak už šest let doufám, s výtiskem Ptačího světa. Právě totiž otevíráte už dvanácté číslo v jeho nové barevné podobě. Přemýšlím, co vám sdělit v úvodníku, a otevírám okno do deštivého odpoledne. Dívám se do venkovské zahrady a zjišťuji, že pro ornitologa začíná nově neméně fantastické divadlo. Podzimní vítr k nám zavál spoustu ptačích herců, kteří vystupují za každého počasí. Od té doby, co nám v budkách vyvedli špačci, modřinky a úpolníci svoji drobotinu, bylo tu celé léto skoro pusto. Za to teď se pod pámelníky honí místní nejméně dvanáctičlenná parta kosů, kteří se neustále hašteří a přetahují o to, kdo oklová spadlá jablka. Po větvičkách poskakují neúnavní akrobati sýkorky a nebojí se usednout až na parapet. Šumění deště občas prořízne ostrý výkřik sojky, která asi nadává, že pod ořešákem nemůže najít žádné ořechy, protože je letos jarní mrazíky příliš zkrísly a neurodilo se. Chvilku mi trvá, než si uvědomím, že to příjemné štěbetání patří přibližujícímu se hejtku mlynářčků, kteří se jako oživlé sněhobílé bambulky přeženou zahradou a hurá pryč, nemají chvilku stání. Škoda, neznám nic roztomilejšího v ptačí říši. Ale co bude v tom úvodníku? Ptačí ochotníci mi jako už tolikrát úplně odvedli myšlenky. A tak se omezím jen na prostou výzvu: Nezapomínejme se přírodou kochat. Abychom si pro samé přemýšlení, proč ti ptáci dělají to nebo ono, a jakou statistickou metodou to spočítat, nezapomněli všimnout, jak jsou krásní a dokonalí, a že jejich společnost nám přináší klid, uvolnění a potěšení. Až budete svědky nějakého zajímavého představení za vašimi okny, neváhejte mi o tom napsat.

Radost i z těch nejobyčejnějších pozorování vám přeje

Alena Klvaňová

🐦 V Mikulově proběhla 7.–9. října celostátní konference „Ornitologie – věda pro každého“, které se zúčastnilo 209 ornitologů z Česka, Slovenska, Polska, Rakouska a Švýcarska. Účastníci si vyslechli 51 přednášek a prohlédli 33 plakátových sdělení. Proběhly i diskuzní setkání, seminář k určování velkých racků a terénní exkurze. Sborník z konference je k dostání za 30 Kč v sekretariátu ČSO a elektronicky na webu www.birdlife.cz/konference.html.

🐦 Vydání nových Pokynů pro členy ČSO přináší stručně základní informace, aby nám ornitologická činnost a pozorování sloužily k rozšíření poznání i k radosti z příjemně a smysluplně stráveného času.

🐦 Neuvěřitelných 900 nahrávek hlasů strnada obecného se sešlo v rámci akce k letošní kampani **Pták roku – Nářečí českých strnadů**. Díky nim již víme, že jihozápadními Čechami prochází hranice hlavních skupin dialektů a celkem se v Česku vyskytuje sedm nářečí. Více viz www.birdlife.cz/strnad.html.

🐦 Mnohaleté úsilí o důsledné stíhání ptačí kriminality začíná přinášet plody, zatím v podobě školení policistů a inspektorů životního prostředí, které proběhlo v září na jižní Moravě. Součástí byl i praktický nácvik ohledání místa nálezu otrávených ptáků, který zajistila ČÍŽP spolu s ČSO a slovenským policejním prezidiem.

Foto: I. Durděček (ptáci.net)

Účastníci konference „Ornitologie – věda pro každého“ schválili rezoluci určenou ministru životního prostředí vyjadřující nespokojenost se situací v Ptačí oblasti Šumava (ke stažení na www.birdlife.cz/konference.html), která je mimo jiné jedním ze dvou hnízdišť puštika bělavého v ČR.

🐦 Na Josefovských loukách již vlastníme 11,5 ha, na podmáčených místech se pravidelně objevují vzácní ptáci. Většinu využití závlah a podmáčení území zatím brání dosud nevydané rozhodnutí o nakládání s vodami.

🐦 Pracoviště evropského monitoringu běžných druhů ptáků vydalo **aktualizované evropské indexy** změn početnosti jednotlivých druhů, tentokrát s použitím dat z 25 zemí a od 145 druhů ptáků. Současně jsou na webu www.ebcc.info/pecbm.html publikovány i aktualizované indikátory běžných druhů lesů a zemědělské krajiny. S metodikou sčítání, databázemi, statistickým zpracováním výsledků, ale i se zajištěním financí, jsme pomáhali kolegům v Norsku, Litvě, Řecku, Slovinsku, Makedonii, Lotyšsku a na Kypru. Jedním z konkrétních dopadů je i to, že rychle předané údaje o úbytku strnadů zahradních v celé Evropě pomohly francouzským kolegům zabránit povolení jejich lovu ve Francii.

🐦 Letošní **Evropský festival ptactva** proběhl na 40 lokalitách za účasti 1272 návštěvníků, z toho minimálně 422 dětí.

🐦 **Databáze hnízdišť rorýse** www.rorysi.cz se letos výrazně rozrostla. Je v ní uloženo 13 440 údajů od 138 dobrovolných spolupracovníků, které popisují 8 365 prokázaných, pravděpodobných nebo potenciálních hnízdišť rorýsů v 255 katastrech 75 okresů. Databázi využívají nejen úředníci státní správy jako podklad pro rozhodování ve správní nebo kontrolní činnosti, ale i vlastníci nemovitostí a stavební společnosti, které rekonstrukční práce provádějí. Stále je však pokrytí míst nedostatečné a zbývá velký prostor pro další spolupracovníky.

🐦 Letos začal **třetí cyklus monitoringu ptačích oblastí 2011–2013**. Současně jsme začali zpracovávat výsledky předcházejícího druhého cyklu z let 2008–2010, souhrnná publikace by měla spatřit světlo světa v příštím roce. Vyhodnocení ukáže, kde populace předmětů ochrany prosperují a naopak, kde se trend zhoršuje a kde bude nezbytné iniciovat opatření v ochraně biotopů hnízdičích, tažných nebo zimujících ptačích druhů.

Blízké setkání s hýlem pouštním

Čas od času se podaří blízké setkání třetího druhu s neobvyklým tvorem. V polovině května při fotografování hnízdní kolonie břehulí říčních nedaleko Uherského Hradiště jsem zahlédl pro mne neznámého pěvce. Obezřetně jsem natočil fotoaparát tím směrem a pořídil dokumentačně několik záběrů a video. Za pomoci kamarádů ornitologů jsme s jistotou určili v České republice dosud nepozorovaného hýla pouštního (*Bucanetes githagineus*). Celých pět minut jsem si mohl vychutnávat hýla, který si čistil perí.

Podle fotek neměl žádný kroužek, navíc není chovatelsky velmi atraktivní. Z toho lze usuzovat, že se jedná o volně žijícího jedince, který se k nám zatoulal z jihu. Konečné rozhodnutí o novém druhu pro ČR padne až u Faunistické komise ČSO. Hýl pouštní se obvykle vyskytuje v suchých oblastech mezi západní Saharou a Středním východem. Před nedávnem osídlil část jižního Španělska (Almeira). Pozorování v Evropě jsou ovšem velmi vzácná a hodnotná. Třeba se časem dočkáme dalších pozorování i u nás.

Text a foto: Petr Kunčík

Foto: M. Pavelka

Zajímavě umístěné hnízdo vlaštovky obecné

O tom, že hnízdění vlaštovek obecných je striktně vázáno na lidské objekty, není třeba dlouze psát. Občas se však přihodí, že umístění hnízda vyvolá v pozorovateli údiv či úsměv. Do té druhé kategorie spadá hnízdo, které jsme našli a sledovali v roce 2011 v obci Starý Bydžov na Královéhradecku. Hnízdo se nacházelo v prostoru dílny poblíž rodinného domu. Umístěno bylo na ocelové tyči zavěšené u zdi těsně pod stropem a jako podklad pro základnu hnízda posloužily vypité lahve od alkoholu, které si tam majitel dílny jako svérázné artefakty odkládá. Podotýkáme, že lahve posloužily velmi dobře a čtyři mláďata vylétla z hnízda 17. 7. 2011.

Lukáš Kadava a Michal Pavelka

Foto: R. Urazdijev,
BirdLife International

Tisíce ptáků hynou každý den

Kyperský partner BirdLife International zveřejnil on-line počítadlo (www.birdlifecyprus.org), které odhaduje počet ilegálně zabitých ptáků na Kypru během letošní podzimní migrace. Počty ptačích obětí chycených do sítí a lepových pastí vycházejí z terénního výzkumu, který BirdLife International dlouhodobě provádí. V první dekádě září činil tento odhad 90 000 ptáků. Do konce října se číslo vyšplhalo na obudných 1 447 308. Počítadlo má zdůraznit naléhavost situace a přispět k zastavení každoročního masakru.

Na www.birdlifecyprus.org můžete rovněž podepsat petici, žádající zastavení zabíjení migrujících ptáků, a zhlédnout krátký film obsahující drastické záběry odchycených ptáků a z nich připravených kulinářských

Foto: H. Yorgonci, BirdLife International

Dudek chocholatý chycený na lep.

„lahůdek“. Přestože je odchyt ptáků na Kypru zakázán již od roku 1974, dopouští se ho stále organizovanější a lépe vybavené skupiny, jejichž zisk je každoročně odhadován až na 15 milionů eur.

Dobrá zpráva pro Dunajskou deltu

Po velmi dlouhých a složitých přípravách má Rumunsko konečně nový zákon. Dne 4. července 2011 podepsal rumunský prezident zákon na ochranu a rozvoj biosférické rezervace Dunajská delta.

Vlastnímu schválení předcházela kampaň odstartovaná již v roce 2007 Rumunskou ornitologickou společností a dalšími organizacemi zaměřenými na ochranu přírody. Nový zákon nařizuje přísnou ochranu 18 území v rámci biosférické rezervace, ve kterých jsou povoleny pouze řízené aktivity spojené s výzkumem, vzděláváním a ekoturismem. Správa rezervace má podle nového zákona šetrně obhospodařovat plochy určené k produkci ryb a podporovat ekologickou obnovu cca 60 000 ha území neobdělávaných poldrů a rybníků.

Dunajská delta je druhou největší říční deltou v Evropě a hostí 320 ptačích druhů. Jedná se rovněž o Ptačí oblast (SPA) a Evropsky významnou lokalitu (SCI). V neposlední řadě je zapsána na Seznamu světového přírodního dědictví UNESCO.

Foto: A. Kleanthou

Rekordní hejno keptušek stepních

Vědci z BirdLife International monitorující migraci keptušek stepních (*Vanellus gregarius*) ve Velké stepi v Kazachstánu sledovali při letošním podzimním tahu největší hejno těchto ptáků od roku 1939, čítající 650 jedinců. Hejna, pozorovaná v oblasti pravidelně v posledních pěti letech, mívala totiž pouze 100–400 jedinců. Původ protahujících keptušek byl donedávna nejasný. Díky samičce Raushan, která byla označena satelitem jako mládě na hnízdě ve východním Kazachstánu, lze však předpokládat, že i ostatní pozorovaní ptáci pocházejí z hnízdišť ve stejné oblasti.

Foto: I. Dudáček (paci.net) – Kulíšek nejmenší.

Poznáte menší sovy?

Zdeněk Vermouzek

Sovy mají mezi ptáky zvláštní postavení. Mohou za to dva výjimečné znaky, jeden morfologický a druhý etologický. Pro ptáky neobvyklé, dopředu namířené oči jim dávají „moudré“ vzezření a noční způsob života je halí rouškou tajemna. Jejich určování by se nemuselo zdát nijak zvlášť složitým, ale když vyrazíte v noci do polí a něco vám přeletí nad hlavou, s největší pravděpodobností si toho ani nevšimnete. Natož abyste určili, co to bylo za druh. A potom se noční temnotou ozve strašlivý skřek a je jasno – sova pálená vyrazila na lov.

Uvedená ukázka ilustruje určování sov víc než dobře. Jako noční živočichy je mnohem častěji uslyšíte, než uvidíte. Kromě sýčka a sovice krahujové, kteří bývají aktivní i během dne a zvláště za soumraku, a kulíška, který pravidelně píská z vrcholů nižších smrků i za rozbřesku, jsou ostatní menší druhy sov (sýc, sova pálená, výřeček) striktně noční. K jejich spolehlivému určování v terénu je tak především třeba znát jejich hlasové projevy. A zdaleka nestačí jen teritoriální houkání. Hlasový repertoár všech druhů sov je velmi široký, i zkušeného sovaře občas překvapí neuvěřitelné pazvuky, které jednotlivé druhy zvládnou vyloudit. Chceme-li sovy skutečně určovat v terénu, je nezbytné opakovaně poslouchání nejrozličnějších nahrávek, ať už našich od pana Pelze (lze objednat na biophon.cz nebo v sekretariátu ČSO), nebo stále se rozrůstající sbírky na xeno-canto.org. A i po mnoha letech v terénu

nezbývá než občas pokorně přiznat, že některé zvuky prostě určit nejdou. Zvláště u hodně vzdálených hlasů si občas nemůžete být jisti ani tím, zda houká sova, vlak, nebo zda vám jen hučí v uších ze samého soustředění.

Neméně důležitá než znalost hlasů je i znalost základních biotopových nároků jednotlivých druhů a jejich rozšíření ve střední Evropě. Pokud jste na vázkách mezi dvěma druhy, téměř jistě to bude ten hojnější. Sovici krahujovou u nás pozoroval pan Vašíček naposledy v roce 1987. Na ptáka, který loni zabloudil na sever Polska, se jezdila dívat celá ornitologická procesí. Výskyt sovice u nás by bylo nutné doložit fotografií či nahrávkou. Teplomilný výřeček se nepravidelně objevuje na jižní, východní a střední Moravě. Při určování je potřebná velká opatrnost, hlas je velmi podobný hlasu běžně se vyskytujících mládčat kalouse ušatého. Nejlépe pomůže osobní

znalost hlasu výřečka z jižní Evropy a, pokud to jen trochu jde, pořízení dokumentační nahrávky. Mezi velmi vzácné druhy se nyní řadí i sýček obecný. Hnízdí už pravidelně jen na několika lokalitách a vše nasvědčuje tomu, že z území Česka brzy vymizí zcela. Jeho určení by nemělo být složité nejen podle hlasu, sýček se dá obvykle pozorovat i přes den odpočívající na zemědělských budovách. Je to také teplomilnější druh, setkat se s ním můžeme nejvýše do středních poloh kolem 400 m n. m. Jakékoli pozorování sýčka stojí za záznam do faunistické databáze ČSO avif.birds.cz. Podobné výškové rozšíření má i sova pálená, mimo úrodné nížiny (nad 350 m n. m.) se objeví jen ojediněle. Hnízdí dnes téměř výhradně v instalovaných budkách v zemědělských stavbách a občas v kostelních věžích, loví na polích v okolí.

Zbývající dva druhy, sýc rousný a kulíšek nejmenší, patří mezi početnější druhy sov, i když se ani zdaleka nevyskytují všude. Na rozdíl od předchozích jsou to tajgové druhy, obývají lesy s převahou smrků ve středních polohách a v horách až téměř k hranici lesa. Sýc dává přednost spíš vlhčím stanovištím v blízkosti paseky či rašeliniště, důležitý je výskyt datlů, jejichž dutiny obsazuje. Kulíšek hnízdí v dutinách po strakapoudech a rád se předvádí, zvláště v předjaří i po východu slunce, na špičce nižšího smrku na odrůstající pasece (viz foto).

Následující obrázková dvoustrana uvádí vizuální znaky, které využijete jednak při pozorování sov za světla, jednak při určování fotografií. Vlastnímu pozorování v setmělém předjarním nebo podzimním lese se ale stejně nic nevyrovná.

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Lelek lesní

(*Caprimulgus europaeus*)

užší špičatá křídla

přímý hbitý let
připomíná krahujce

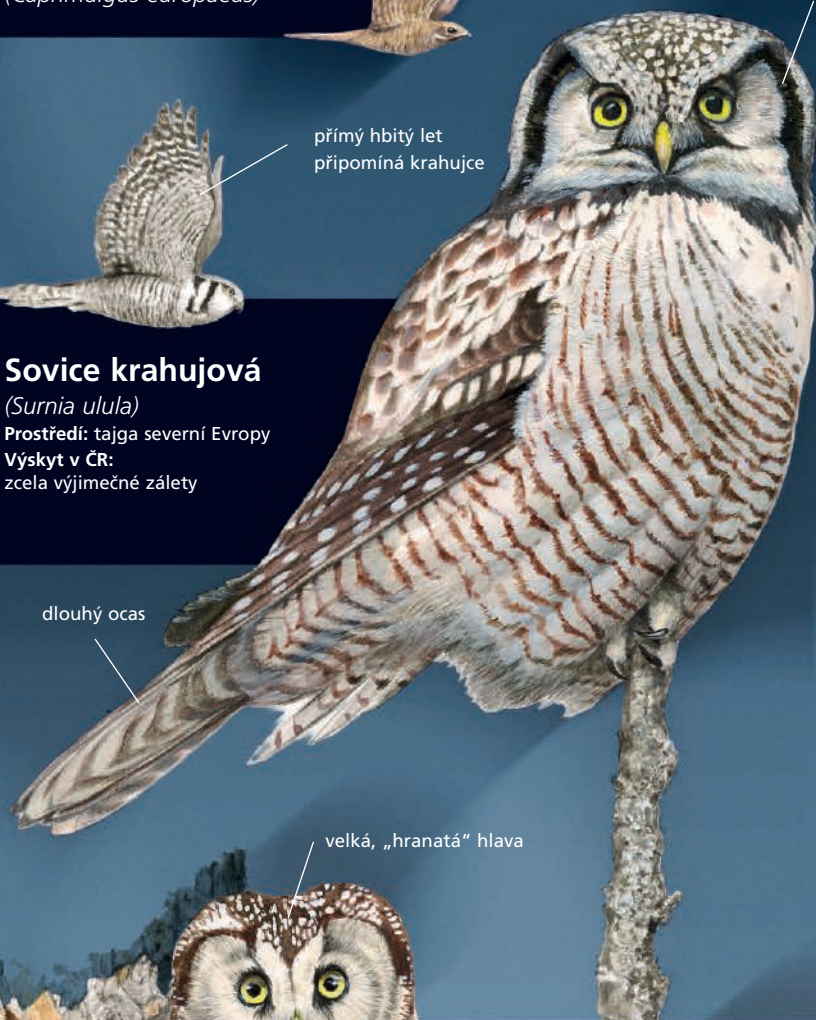
Sovice krahujová

(*Surnia ulula*)

Prostředí: tajga severní Evropy

Výskyt v ČR:

zcela výjimečné zálety

dlouhý ocas

velká, „hranatá“ hlava

typické
skvrnění
spodiny

sedá na boční větve
pod korunou

samice po vyrušení
vyhlíží z dutiny

„přísný“ pohled

proporčně menší, kulatá hlava

malý, do velikosti špačka

Kulíšek nejmenší

(*Glaucidium passerinum*)

Prostředí: smrkové porosty ve středním věku a starší, nutná blízkost otevřené plochy, resp. mlazin; v horách a podhůří

Výskyt v ČR: celoročně; roztroušeně

Hlasová aktivita: večer před západem slunce; ráno od rozbřesku, i za plného slunce

Stav a početnost v ČR: mírně přibývá, 1 200–2 000 párů

falešný obličej na zadní straně hlavy

Sýc rousný

(*Aegolius funereus*)

Prostředí: jehličnaté lesy převážně ve vyšších polohách, často s příměsí buků, důležitá je blízkost otevřených ploch; často imisní holiny v horách

Výskyt v ČR: celoročně; lokální výskyt určuje především početnost hrabošů a myší

Hlasová aktivita: za setmění (před puštěním), v toku především v I. polovině noci, krátce se ozývá i ráno

Stav a početnost v ČR: mírně přibývá, 1 500–2 000 párů

mláďata tmavá

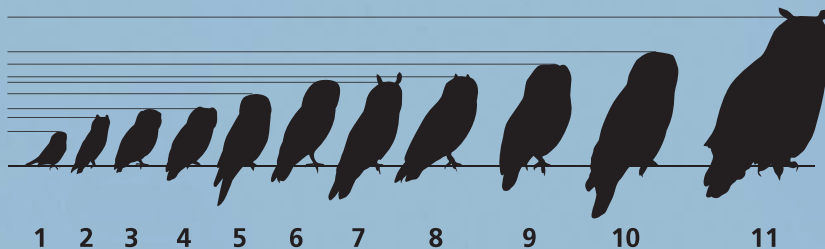

kulíšek nejmenší
výřeček malý
sýček obecný
sýc rousný
sovice krahujová
sova pálená

1
2
3
4
5
6

kalous ušatý
kalous pustovka
puštěk obecný
puštěk bělavý
výr velký

7
8
9
10
11

zavalitější

široká nízká hlava

strohý výraz

často za dne na viditelném místě

delší nohy

Sýček obecný

(*Athene noctua*)

Prostředí: okolí statků a okraje obcí v nížinách, výjimečně i na panelových sídlištích

Výskyt v ČR: celoročně, stálý; především západní Čechy a jižní Morava

Hlasová aktivita: silnější v I. polovině noci

Stav a početnost v ČR: silný úbytek, aktuálně do 80 párů

Výreček malý

(*Otus scops*)

Prostředí: světlé teplomilné lesy, stromořadí, sady; od nížin do podhůří

Výskyt v ČR: tažný, u nás IV.–IX.; jihovýchodní Morava

Hlasová aktivita: za téměř úplné tmy, v toku po celou noc

Stav a početnost v ČR: nepravidelně hnízdí jednotlivé páry, může unikat pozornosti

hnědá a šedá forma, často viditelná „ouška“

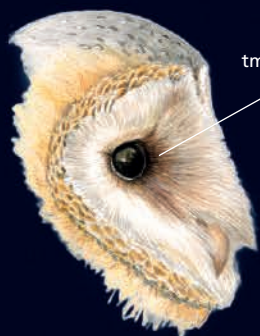
světlá, nezaměnitelná

srdcovitý obličej

tmavé oči

guttata – celkově tmavší, tmavé břicho (stř. Evropa)

alba – celkově světlejší, světlé břicho (Z Evropa, někdy i u nás)

při vyrušení velmi štíhlý postoj

Sova pálená

(*Tyto alba*)

Prostředí: otevřená krajina v nížinách, hnízdí v zemědělských objektech

Výskyt v ČR: celoročně, mimo hnízdní dobu potulky za potravou

Hlasová aktivita: silnější v I. polovině noci

Stav a početnost v ČR: zmizela z řady oblastí, v současnosti stabilní; 100–500 párů (silně se liší v různých letech)

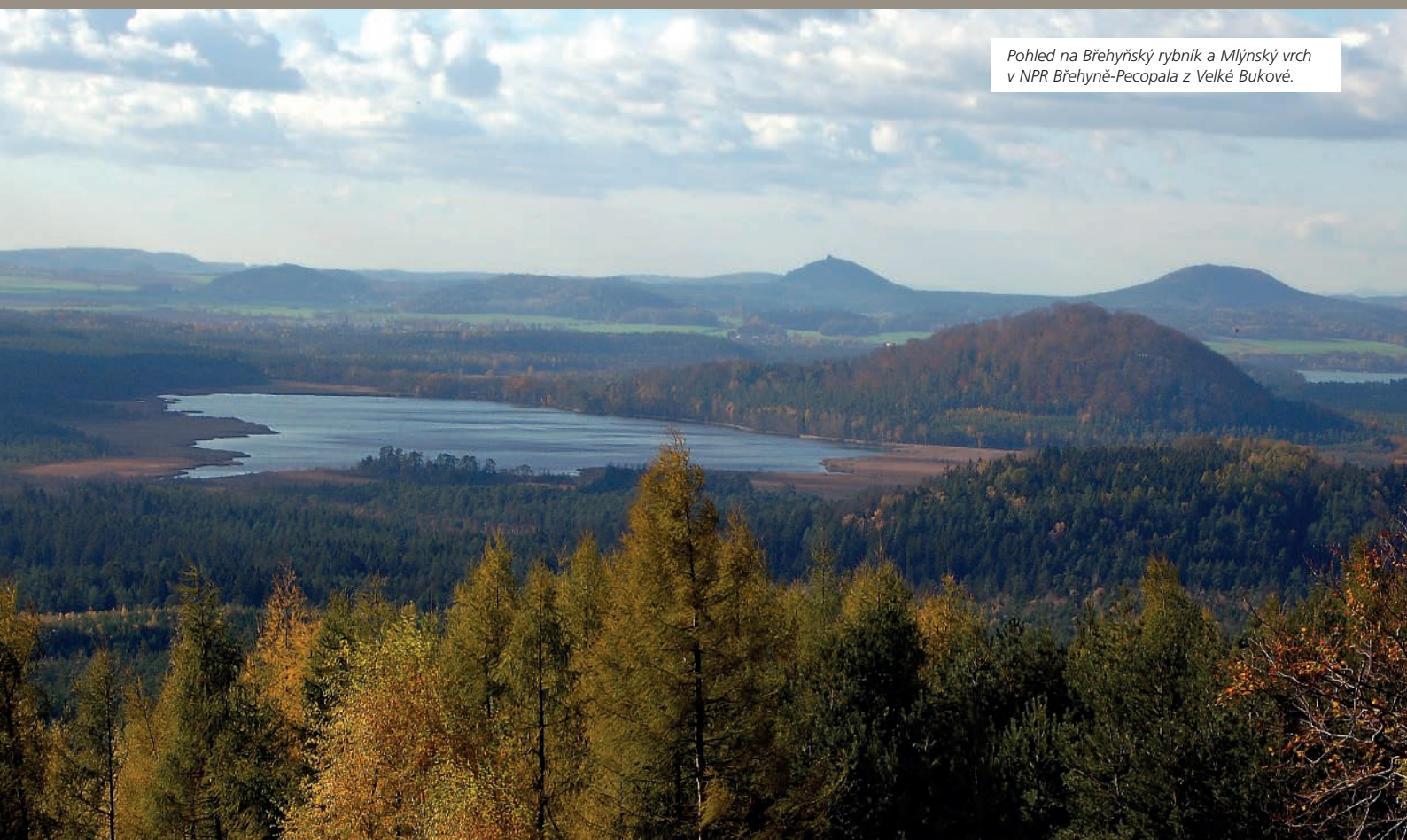

Foto: J. Procházka

Ptačí oblast Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady

Miroslav Honců

Ptačí oblast Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady byla vyhlášena nařízením vlády č. 598/2004 ze dne 27. října 2004. Předmětem ochrany této ptačí oblasti se staly hnízdicí populace jeřába popelavého (*Grus grus*), motáka pochopa (*Circus aeruginosus*), lelka lesního (*Caprimulgus europaeus*), skřivana lesního (*Lullula arborea*) a slavíka modráčka střevoevropského (*Luscinia svecica cyaneacula*) a jejich biotopy.

Celková rozloha ptačí oblasti dosahuje 9 408,8 ha, z převážné části se nachází v Libereckém kraji (9 147 ha) a jen malá část zasahuje do Středočeského kraje (8,53 %). Území geomorfologicky patří k Severočeské pískovcové tabuli a zejména do Ralské pahorkatiny, což je soubor pískovcových kotlin, pahorkatin a jedné tabule s nevelkými výškovými rozdíly. Nad jinak vcelku plochý povrch vyčnívají četné třetihorní vyvýřeliny. Zpravidla nepřesahují 500 m nadmořské výšky, výjimku tvoří vrcholy Velkého a Malého Bezdězu (603 a 578 m n. m.) – výrazné dominanty v širším okolí Doks. Celá oblast je přírodovědecky a krajinářsky atraktivním územím s velkými kontrasty a s různým stupněm zachovalosti, jedna z nejzachovalejších částí leží v bývalém vojenském výcvikovém prostoru Ralsko.

Charakteristická je vysoká lesnatost území, v nižších polohách převládají převážně smrkové a na písčitém podloží borové monokultury. Zbytky původních smíšených lesů a bučin se zachovaly jen ve vyšších polohách.

Významnou součástí Ralské pahorkatiny jsou rybníky, vybudované na místě původních bažin nebo močálů, které dávají celé oblasti charakteristický ráz. Výhodné podmínky pro zakládání rybníků umožnily vybudovat rybníční soustavy (dokeskou a hradčanskou) již ve 14., resp. v 15. století. Nejznámější a současně i největší z rybníků je Máchovo jezero o rozloze 270 ha, do ptačí oblasti však patří jen jeho východní záliv. Ostatní rybníky jsou podstatně menší – Břežný (91 ha), Novozámecký (38 ha) a Heřmanický (20 ha). Jedinou řekou, která se svými přítoky odvodňuje území, je Ploučnice.

Nejcennější části přírody Českolipska jsou chráněny v sedmi maloplošných chráněných územích, z toho jsou NPR Novozámecký rybník (348 ha) a NPR Břehyně – Pecopala (981,16 ha) uvedené v seznamu mezinárodně významných mokřadů (Ramsar sites), rybník Břehyně s pískovcovým pohořím Pecopala byl zahrnut do sítě biogenetických rezervací Rady Evropy. Síť chráněných území dotváří NPP Swamp (47,23 ha), PR Slunečný dvůr (3,68 ha), PR Hradčanské rybníky (131,61 ha), PR Velký a Malý Bezděz (29,06 ha) a PP Konvalinkový vrch (3,53 ha). Další území jsou navržena k ochraně formou evropsky významných lokalit (EVL), mezi které patří Jestřebsko-Dokesko, Horní Ploučnice, Slatinné vrchy, Velký a Malý Bezděz. K územní ochraně je navržena NPP Jestřebské slatiny a NPP Hradčanské stěny. Uvažuje se o začlenění celého území do CHKO Kokořínsko.

Největší koncentrace ptáků je v okolí velkých rybníčních soustav. Rybníky, pokud v některých letech nezamrznou, se stávají zimovištěm vodních ptáků a stovkám dalších slouží jako důležitá zastávka při tahu. Počet druhů zaznamenaných v oblasti se blíží ke 270. Přestože ornitologické průzkumy zde mají více než stoletou tradici, kvantitativní údaje o výskytu jednotlivých druhů jsou

k dispozici teprve od padesátých let minulého století. Porovnáváme-li údaje z jednotlivých časových údobí, je zřejmé, že v průběhu posledních desetiletí došlo ve složení avifauny k řadě změn. Nejprve se podívejme na kritériové druhy ptačí oblasti. Pravděpodobně od roku 1981 zde začal hnízdit jeřáb popelavý, jehož početnost postupně vzrůstala na 6 párů v letech 1998–2000. V současné době (2008–2010) se stav pohybuje kolem 11–12 hnízdicích párů, což představuje největší hnízdní populaci tohoto druhu v České republice. Méně potěšující je, že početnost dalšího předmětu ochrany, motáka pochopa, postupně klesala od 13 párů v roce 2000 po současných 9 párů v roce 2010. Od roku 1995 bylo opakovaně zaznamenáno hnízdění slavíka modráčka, populace hnízdicí v rákosových porostech kolísá mezi 15–20 hnízdními páry. V lesních komplexech, řídkých borech a na pasekách hnízdí další významné společenství ptáků, lelek lesní s 20–25 páry

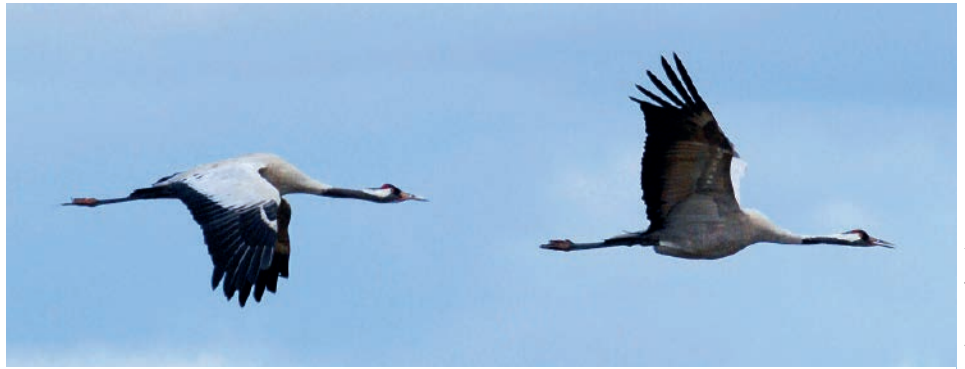

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Jeřábi popelaví hnízdí na Českolipsku od 80. let 20. století.

pravidelně zaletuje volavka bílá (*Egretta alba*) ve skupinách max. 30–40 jedinců. Území bývalého vojenského prostoru Ralsko, z něhož do ptačí oblasti byla zařazena Vrchbělská střílnice i okolí Hradčanského letiště, představuje svérázný biotop, ve kterém přežily druhy, jež v jiných částech Českolipska téměř vyhynuly, kromě lelka lesního a skřivana lesního

prostoru Ralsko náletovými dřevinami. Největší změny byly zaznamenány v prostoru bývalé Vrchbělské střílnice a závěru Hradčanského letiště. Míží tak vhodné hnízdní i potravní biotopy pro lelka lesního a skřivana lesního. Další velký problém pro hnízdicí druhy ptáků představuje vysoká koncentrace prasetí divokých, pronikajících do rákosin a mokřadů a likvidujících snůšky i mláďata. Velice markantně se to projevuje nízkými počty vyvedených mláďat jeřába popelavého a snižováním populace motáka pochopa. Významným negativním zásahem jsou rovněž manipulace s vodní hladinou rybníků. V posledních letech se tato situace projevila především u Heřmanického rybníka a Máchova jezera. Oba rybníky jsou vypouštěny buď z provozních či rekreačních důvodů pozdě na podzim. Do jara se nestačí naplnit vodou, takže vodní ptáci tu pak v následném roce nemohou zahnízdit. Na Máchově jezeře došlo v posledních letech přece jen ke zlepšení poměrů. Správu rybníka převzala AOPK Praha, byla rozšířena ochrana NPP Swamp z původních 1,45 ha na dnešních 47,23 ha a ochranné pásmo Swampu bylo rozšířeno na celé Máchovo jezero. K řešení negativních jevů byl pro ptačí oblast zpracován Souhrn doporučených opatření, která jsou postupně vytvářena pro všechny ptačí oblasti neležící na velkoplošných chráněných územích (např. CHKO). Souhrny představují způsoby optimální péče o kritériové druhy a zachování příznivého stavu jejich populací a prostředí.

Foto: V. Štěpánský

Národní přírodní památka Swamp.

a skřivan lesní s 20–22 páry. Na základě výsledků monitoringu vykazují populace slavíka modráčka a lelka lesního stabilní stav, který však poněkud kolísá u skřivana lesního v souvislosti se zarůstáním jádrových zón výskytu a vznikem nových pasek. Mimo zmíněné předměty ochrany v ptačí oblasti hnízdí další více než dvě desítky zvláště chráněných druhů ptáků. Přibližně do stejného roku jako u jeřába spadá počátek pravidelného výskytu dalšího druhu dravce – orla mořského (*Haliaeetus albicilla*). Dlouhodobě hnízdí „jen“ 2–3 páry, a proto se tento druh nestal předmětem ochrany ptačí oblasti (kritériem je hnízdění 3 párů po dobu 3 let). Bohužel zde byly opakovaně zjištěny zástřely orlů. Přesto se druh nadále šíří a další páry hnízdí i nedaleko za hranicemi ptačí oblasti. Mezi ostatními zajímavými druhy stojí za zmínku např. sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) – 1 pár, bukač velký (*Botaurus stellaris*) – 1–2 páry, sýkořice vousatá (*Panurus biarmicus*) – odhadováno 20 párů, cvrčilka slavíková (*Locustella luscinoides*) – 20–30 párů. Z nehnízdících druhů

také např. strnad luční (*Miliaria calandra*) či dudek chocholatý (*Upupa epops*).

V poslední době dochází k poměrně rychlému zarůstání otevřených ploch bývalého vojenského

Foto: J. Procházka

Pohled od hráze Novozámeckého rybníka východním směrem, v pozadí je hrad Jestřebí, kopce Šroubný a Borný u Máchova jezera a hřeben Pecopaly.

Hnízdění motáka lužního na Vysočině

Ivan Kunstmüller, Vojtěch Kodet

Moták lužní je menší dravec hnízdící na zemi v loukách a polích. Patří mezi ohrožené druhy zařazené do přílohy I směrnice o ptácích, ale není pro něj u nás dosud vyhlášena žádná ptáčí oblast soustavy Natura 2000. Na Vysočině, kde byla od poloviny 80. let pravidelně kontrolována hnízdiště motáků pochopů, se začali nově objevovat také motáci lužní. První ojedinělá hnízda byla nalezena v letech 1994, 1997 a 2000. Počet dohledaných hnízd poté rychle narůstal a maxima bylo dosaženo v roce 2007, kdy bylo zjištěno 68 hnízd. Převážná část hnízdní populace motáka lužního je koncentrována v jižní části kraje Vysočina, kde se nadmořská výška pohybuje od 400 do 650 m. Oblast se stala nejvýznamnějším hnízdištěm tohoto druhu v rámci České republiky.

Vzhledem k umístění hnízda (viz graf) je moták lužní ohrožován nejen predací, ale také způsobem hospodaření, neboť řada hnízd bývá zničena vysečením. Ochrana hnízd tak spočívá zejména v dohledání hnízda a dohodě s tím, kdo příslušné pozemky obhospodařuje.

Motáci lužní k nám přilétají ze zimovišť na přelomu dubna a května. V té době se relativně dobře zjišťuje jejich přítomnost, neboť ptáci předvádějí na svých hnízdištích svatební lety. Takovéto lokality je zapotřebí navštívit později a pokusit se dohledat hnízdo, aby mohla být zajištěna jeho ochrana. Nalézt hnízdo je časově velmi náročné. Pozorování probíhá pokud možno z přehledných vyvýšených míst ze vzdálenosti obvykle 300 m až 1 km, aby nebyli ptáci rušeni. Nejčastěji ptáci prozradí své hnízdo při krmení, kdy samec krmí samici sedící na snůšce. Při přiletu na hnízdiště začne samec s potravou přeletovat nad porostem.

Foto: I. Kunstmüller

Hnízda na loukách a v polních plodinách jsou ohrožena sečí.

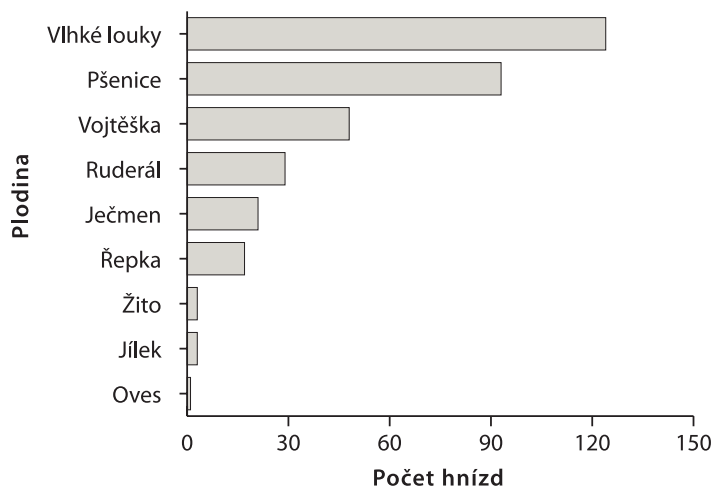
Foto: I. Kunstmüller

Díky označení a obsečení hnízda mohou být mláďata úspěšně vyvedena.

Jelikož předávání potravy probíhá mimo hnízdo a často v letu, musíme bedlivě sledovat, odkud samice vzlétne. Většinou to ale dopadne tak, že najednou se z ničeho nic nad porostem objeví i samice a hnízdo zůstává neodhaleno. Proto je zapotřebí neustále sledovat samici, abychom nepropásli její návrat na hnízdo. V počátku hnízdění, kdy samice sedí na snůšce, zkonzumuje potravu mimo hnízdo a zpět se vrací vždy bez potravy. Ve většině případů zároveň přináší nový hnízdní materiál (traviny). V období krmení mláďat samice převzatou potravu od samce buď ještě upravuje mimo hnízdo, anebo ji zanáší přímo na hnízdo.

Trpělivost je zapotřebí zejména v období snůšky, kdy samec není na hnízdišti přítomen i několik hodin a samice pevně sedí na snůšce. Krmení může proběhnout třeba jen 2–3× denně (nejčastěji mezi 7.–10. hod. a mezi 16.–19. hod.). V době krmení mláďat přináší samec potravu k hnízdu častěji v časových intervalech asi 15–150 minut.

Umístění hnízd motáka lužního na Vysočině

Nejprve je zapotřebí lokalizovat hnízda, kde lze očekávat seč nejdříve (vojtěška, louky). V tomto období hnízdění je dohledání časově nejnáročnější, a proto zde bývá nejvíce hnízd zničeno, neboť se nestihnou všechna nalézt. Dohledávání končí v obilninách, kde podle vývoje počasí někdy stačí jen domluvit se zemědělcem týdně posun sklizně, aby mohla být mláďata zdárně vyvedena. Leckdy však zahnízdí motáci lužní v obilovinách náhradně (např. po vysečení ve vojtěškách), a při takto opožděném hnízdění nestihnou mláďata před sklizní vyvést. V tomto případě je zapotřebí zajistit obsečení hnízda a nechat dostatečně velkou plochu kolem neposečenou anebo hnízda oplotit proti savcím predátorům (nejlépe obojí).

Dostatečně intenzivní a pravidelná ochrana hnízdišť motáků lužních v zemědělské krajině zpravidla vede ke zvýšení jejich hnízdní hustoty, což se výrazně podařilo i na Vysočině, a proto místní pobočka ČSO navrhuje zde pro tento druh významné ptáčí území (IBA).

Rorýsí novinky

Lukáš Viktora

V letošním roce jsme se v rámci řešení „rorýsích“ projektů vydali na dosud nepříliš probádanou půdu, a to hned ve dvou směrech.

Zajímalo nás, v jakém stavu jsou tradiční hnízdiště podél toku Vltavy s historicky největší koncentrací rorýsů. Hrstka nadšených spolupracovníků se po dohodě s pražským magistrátem pustila do registrací hnízdišť rorýsů v ulicích Smíchova, Nového města, Karlína, Holešovic, Dejvic, Bubenče a dalších čtvrtí. Úkol to nebyl vůbec snadný! Úzké ulice, nepřístupné vnitrobloky a dvory, dutiny a polodutiny, ukryté za okapy či bohatou štukovou výzdobou a římsami, nedůvěřivé pohledy obyvatel – to je jen malý výčet z mnoha obtíží, kterým od poloviny června do konce července museli ornitologové čelit. Ačkoli nejsou získaná data ještě detailně zpracována, jedno je zřejmé již teď – rekonstrukce domů i pouhých jejich střech vystaví v drtivé většině rorýsům stop. Nepřekonaají totiž bariéru v podobě plastových nebo kovových perforovaných listů, které se dnes běžně při opravách mezi atikovou římsu a střešní konstrukci vkládají. Nezřídka celé bloky domů se tak honosí novými fasádami a na jejich střeších

Foto: L. Viktora

Rorýs s upevněným geolokátorem, který umožňuje rekonstruovat jeho tahovou cestu.

svítí nové tašky, obloha nad nimi však zeje prázdnotou. Poslední štací rorýsů tak bývají jeden dva šumné domy s chudým nebo sporným vlastníkem, které v ulici ještě zbyly. Přitom stačí poměrně málo – na několika místech ponechat v listách alespoň 7 cm široké průchody, případně podobným způsobem upravit římsu atiky, a rorýsi mohou na domě hnízdit dál.

Právě taková opatření jsme v loňském roce prosadili ve spolupráci s vedením školy při opravách budovy základní školy ve středočeských Pečkách. Rorýsi se letos do svých původních hnízd bez problémů vrátili. Deseti dospělým ptákům z této kolonie jsme připevnili na záda miniaturní geo-

lokátory, se kterými odletěli do zimovišť. Příští jaro, jak pevně doufáme, se do Peček v pořádku vrátí a my je budeme moci neobvyklého břemene zbavit a získaná data odeslat na analýzu do švédského Lundu. Je to náš příspěvek do mezinárodního výzkumného projektu švédských kolegů, který sleduje migrační zvyky evropských rorýsů. Návštěvy této kolonie ale přinesly i jedno překvapivé zjištění. Na dvou místech půdy sdílely dva páry stejnou dutinu, přičemž vzdálenost obou hnízd nebyla větší než 20 cm. Až dosud se přitom uvádělo, že rorýsi dutinu s hnízdem vůči jiným pářům vehementně brání.

Vlha na postupu

Lukáš Viktora

Mezi ptačími (dobro)druhy, kteří od jihu úspěšně dobývají střední Evropu, výrazně vyniká vlha pestrá. Důvodem není pouze její barevné opeření, ale především způsob, jakým expanduje.

Ještě před 20 lety vlhy nepříliš hojně hnízdily na jihu Moravy a do jiných koutů země se vydávaly spíše jen na krátké výlety, vzácně končící více či méně úspěšnými pokusy o hnízdění. V roce 2000 u nás hnízdilo mezi 36 a 40 páry, o pět let později už bylo párů okolo 180. Podobně jsou na tom naši jižní a západní sousedé. V Rakousku odhadli počet hnízdících vlh na 150–300 párů v roce 2000. Dnes jen v nevelké vinařské oblasti Wagram poblíž dolnorakouské Křemže, známé mezi ornitology spíše budkovou populací dudků (viz Ptačí svět 2/2010), každoročně hnízdí okolo 160 párů vlh. V Německu je postup ještě markantnější: na přelomu milénia činil odhad zdejší populace 120–190 párů, v roce 2007 to už bylo 650–700 párů!

Výjimečný a dost možná přelomový byl letošní rok. Vlhy se, tak jako každoročně, objevily na tradičních hnízdištích, ovšem ve znatelně vyš-

ších počtech. Například na jednom z jihomoravských nocovišť, kam se hnízdící ptáci sletují z okruhu několika kilometrů, bylo v polovině července pozorováno až 180 vlh. Prakticky na každém vhodném místě jižní Moravy byly slyšet jejich flétnové hlasy. Za zcela mimořádná lze ovšem považovat hnízdění v Čechách. Nejprve se 4 ptáci objevili poblíž Zálezlic na Mělnicku. O pár dní později jich zde údajně bylo až 50. Ještě později se tu 3 páry pokusily zahnízdit, nakonec však uspěl pouze jeden. V již netežené pískovně u nedaleké Spomyšle se usadily nejméně další 3 páry. Současně kolegové z Benešovska hlásili hnízdění 3 párů jižně od Týnce nad Sázavou. Posledním známým místem, kde úspěšně vyhnízdil 1 pár, bylo údolí Ohře pod Nechranickou přehradou. Nedaleko odtud, na Písečném vrchu u Milé, bylo v roce 2006 prokázáno vůbec první hnízdění vlh v západní polovině Čech.

Ani po skončení hnízdní sezony nebyla o vlhy nouze. V areálu pískovny u již zmíněných Zálezlic pozoroval personál těžební společnosti 26. srpna okolo 40 vlh. Na severním okraji Prahy v Kobylisích bylo 11. září na průtahu pozorováno hejno 50–60 ptáků a v ten samý den 3 další ptáci v údolí Blanice jižně od Vlašimi. Tak vysoké počty protahujících i hnízdících ptáků jsou jistou nadějí do budoucna. Věřme, že se u nás vlham zalíbí a po Moravě se nejpestřejší evropský pták stane také trvalou součástí avifauny Čech.

Foto: P. Vaněk

Vlha pestrá u hnízdní nory.

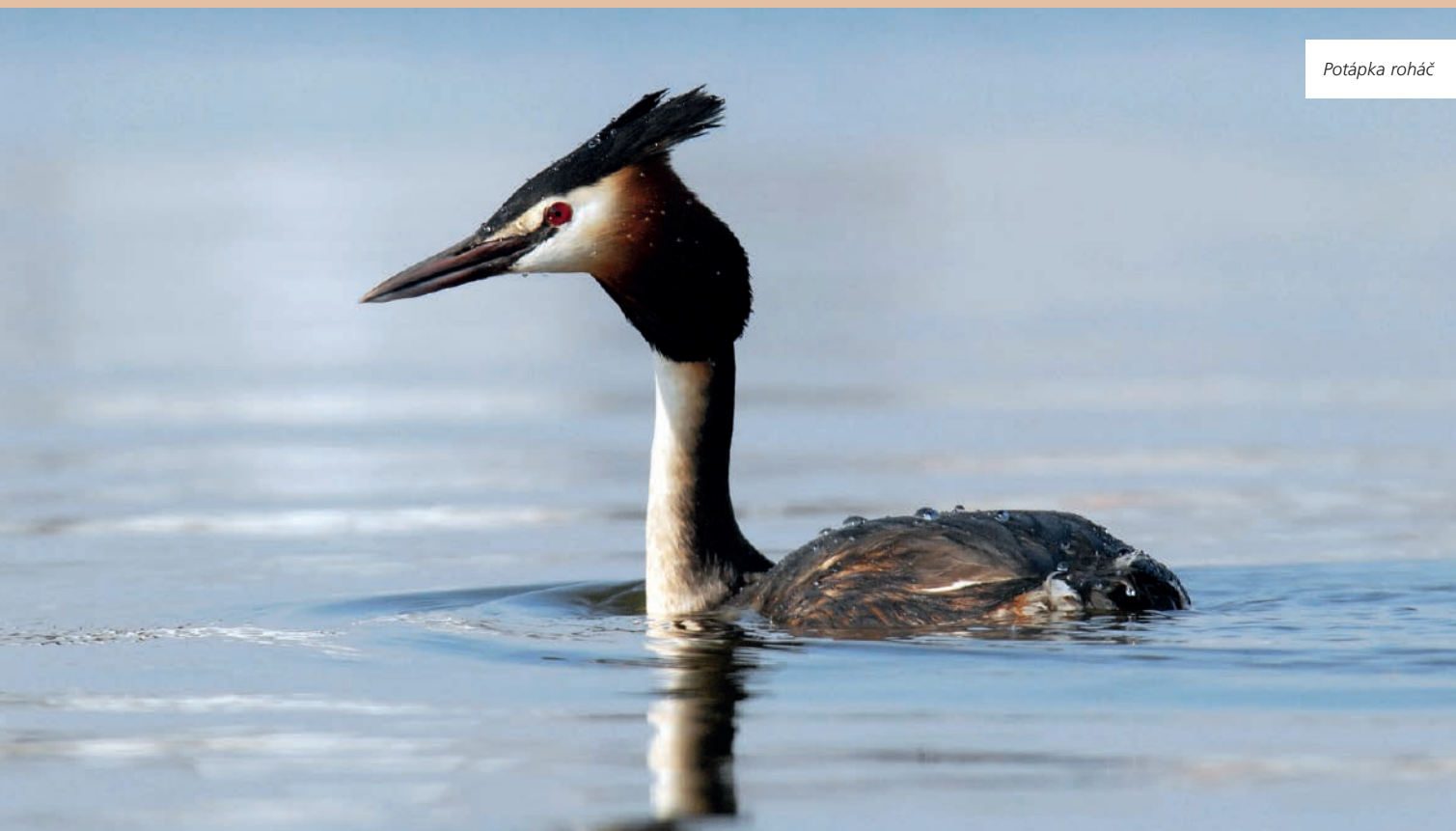

Foto: V. Bartuška

Jak kreslit ptáky II

Vašek Bartuška

V předminulém čísle Ptačího světa jsem psal o skicování ptáků. Tak co, cvičili jste? Já moc ne, takže doufám, že jste byli pilnější než já. V prvním článku jsem také sliboval, že se budeme věnovat „uměleckému“ vypracování obrázku.

Ha, ha, ha. Velký učitel umění. Nakonec jsem se usnesl, že zkusíme pokročit od kreslení jednoduchých náčrtků k malování barvami. Žádná plátna, žádné oleje, žádné velké „umění“. Vezmeme si pěkně papír, štětec, vodovky a jdeme na to.

Pomůcky a materiál najdete doma, případně oloupíte nějaké děti školou povinné, pokud možno svoje vlastní. Budete potřebovat nějaký tužší papír velikosti minimálně A4. Stačí i obyčejná čtvrtka, ale lepší by byl opravdický „akvarelový“ papír, který koupíte v každém lepším papírnictví nebo ve výtvarných potřebách. Akvarelový papír je kvalitně

o nějakou tu stovku dražší. Já používám značku Daler-Rowney. Takže jste utratili asi tak tisícovku z rodinného rozpočtu a můžete se pustit do díla.

Co budete potřebovat

- akvarelový papír formátu min. A4
- kulatý štětec z umělých chlupů, č. 5–10
- akvarelové barvy

klížený a nepouští „chlupy“ jako čtvrtka za dvě kačky. Až budete kresbu podesáté opravovat, jistě to oceníte. Kulatý štětec velikosti 5–10 (číslo je napsáno na rukojeti štětce). S normálními „školními“ štětci za patnáct korun moc parády nenaděláte. Nedrží špičku, pouští chlupy a špatně se s nimi pracuje. Osobně používám štětce z umělých chlupů značky Pébéo. Stojí asi 70 Kč a už je mám deset let. A teď ještě barvičky. Mohou být i klasické školní „knoflíkové“ vodovky, ale lepší (syťější barvy, větší výběr odstínů) jsou takzvané „akvarelky“, což jsou také vodovky, jen

Nejdřív si vezměte nějaké „šmíráky“ a trochu se v práci se štětcem pocvičte. Před sebe si položte pár obrázků svého oblíbeného ptačího druhu a zkuste si to samé, co jsme dělali minule fixkou. Jednoduché skici. Ale tentokrát štětcem.

Jak vám to jde? Pohoda, ne? A teď zkusíme ty barvičky. Na papír si tužkou lehce předkreslíte obrys příslušného opeřence. Kdo to vyryje a ještě desetkrát přegumuje, zahodí ten hnus, udělá si pohlavek a začne znova.

Barvy nanášejte postupně tak, že nejsvětější tóny přijdou dospod...

...pak čím dál tím tmavší ...

(Postupné nanášení barev má svůj dobrý důvod. Tmavší barvu přes světlejší namalujete, ale obráceně? No jasně, že ne.)

...a černá barva nakonec.

Bílá barva zůstane v místech, kam nenamalujete nic, čili „udělá“ nám ji samotný papír.

Nepřehánějte to pokud možno ani se sytostí barev. Dobře namalovaný akvarel by měl „dýchat“, to je jeho významná přednost oproti ostatním malířským technikám. Ale na to si jistě přijdete sami.

Mnohem lepší rady i obrázky, než jsem vám udělil a předvedl já, naleznete v knize José M. Paramón a Vincenc Ballestar: Jak malovat zvířata. Jan Vašut s. r. o, Praha, 2003, ISBN 80-7236-286-0.

Tak hodně trpělivosti a zase někdy.

rarož jižní

Foto: J. Ševčík

V posledních letech fotografuji hlavně bezobratlé živočichy a houby, ptáky nesystematicky a nahodile. Ptáci jsou totiž časově značně nároční a získání fotografie nového druhu je u nás téměř nemožné. Než pracně vypořádat, najít nebo ohrožit fotografováním v Čechách vzá-

né druhy, dávám přednost cestování za nimi tam, kde jsou běžní. Ptáky proto fotím hlavně o dovolené, kterou alespoň dva týdny trávím s přáteli fotografy. Střídáme Skandinávii s jižní Evropou – Balkánem nebo Španělskem. Pro mne cesty nejsou jen fotovýpravy za nějakým vysněným ornitologickým cílem, ale především fotografováním rostlin a hmyzu. Zatím mne kolegové ornitologové na výpravy berou, i když se mi již několikrát stalo, že jsem překazil jejich fotografování. Prokleté pro mne jsou Pyreneje a orlosupi. Přijedete na lokalitu, za několik dní vypořádujete, kam ptáci s oblibou létají, a čekáte. Po několika hodinách to nevydržím, vytáhnu makroobjektiv a začnu fotit v horských lukách. Strhnu tím ovšem i ostatní a za chvíli všichni fotíme horskou květinu. Končí to tím, že orlosup zakrouží nízko nad námi. Všichni se vrhají k batohům, což dravec vyplaší, aniž se někomu podaří udělat záběr. Tedy až na ty,

kteří orlosupa pohotově vyfotili makroobjektivem a znechuceně mi tečku na displeji ukazují.

Pokud však mohu doporučit, zajedte za našimi tažnými ptáky do Afriky. Kupte si letenku do Johannesburgu, na letišti si půjčte auto a vyraďte po ornitologických lokalitách. V národních parcích a soukromých rezervacích se ptáci většinou aut vůbec nebojí. Jen tam se vám stane, že ze savany vyběhne k autu drop a shlíží se v laku auta. Každých sto metrů v Krugeru je u cesty plachý evropský mandelík a musíte couvat, aby se vešel do hledáčku. Hadilov pisař sleduje kilometr vaše auto a snaží se ulovit vyplašené scinky. Jezdíte na Balkán léta za rarožem jižním? V Kalahari naletují stovky hrdliček kapských na louži na cestě a do nich vlétá pět útočících rarožů jižních. Jediným problémem, který vás tady trápí, je stálý nedostatek místa u nabíječky fotobaterií a přeplněnost paměťových karet.

kukačka obecná

pénice bělohrdlá

sup bělohlavý

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

PRO PŘEDŠKOLÁKY

Milé děti, už jste slyšely, co se děje na

Šumavě? Nejen já nad tím krou-

tím hlavou. Ale co teprve moji

ptačí kamarádi, kteří tam

žijí! Ti už jsou z toho celí pople-

tení. Poradte jim, s kým si mají

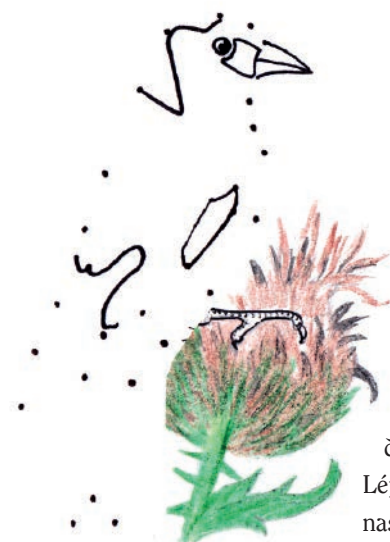
vyměnit hlavy a nohy, aby zase

vypadali tak, jak mají. Když si

obrázek naskenujete, vytisknete

a rozstříháte, můžete ptáčky

slepit správně dohromady.

Kdopak se nám to usadil na
bodláků? Pospojuj černé tečky
a pak vybarvi. Budou ti stačit
čtyři pastelky

Lépe to půjde, když ti rodiče obrázek
naskenují a vytisknou.

Už víš, jak se ptáček jmenuje?

Nezapomeň si ho dobře prohlédnout, až přiletí v zimě
na krmítko, kde bývá častým hostem.

PRO ŠKOLÁKY

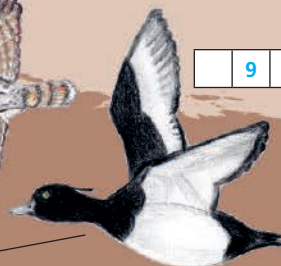
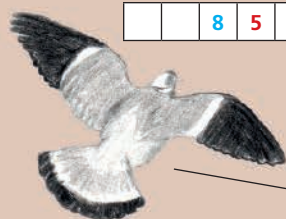
Během podzimu se naši tažní ptáci vydávají na svou cestu na zimoviště. Nejčastěji míří do Středomoří a do Afriky, ať už jen na sever světadílu, nebo až pod Saharu. Máme ale také výjimky, které táhnou do jihovýchodní Asie, především do Indie. Dvě z nich najdeš v tajence.

			5	1	3	4
--	--	--	---	---	---	---

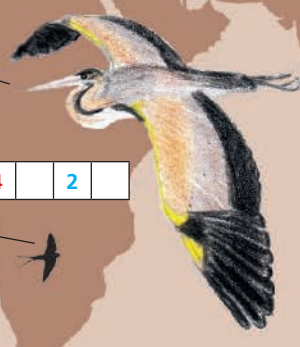
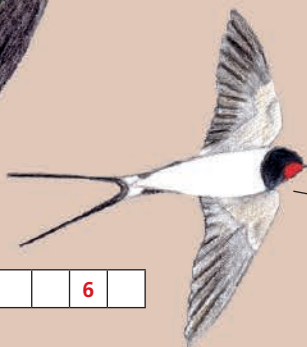
		8	5	6		
--	--	---	---	---	--	--

3	2			
---	---	--	--	--

	9			7	
--	---	--	--	---	--

?

1					6
---	--	--	--	--	---

7	4		2	
---	---	--	---	--

Do políček u obrázků ptáků
vyplň jejich latinská rodová
jména. Písmenka, která se ocitla
na políčkách s čísly, přepiš do
červených a modrých políček
podle pořadí a barvy a získáš
tajenku!

Připravila Alena Klvaňová

1	2	3
---	---	---

4	5	6	7
---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6	7	8	9
---	---	---	---

K

Kam jdeš Petruško?

Uletě XII. Procházka

Zase ten ptáčník? Jen aby to nedopadlo jako posledně.

Krybníku s Jirkou. Pa, mami.

Kde to vážně?

Už letím.

Třeba se dneska neztrapním...

Někdo tu včera viděl orlovce. To by bylo žrádlo.

Uáá já asi sletím.

Bzzz

minule

Pojď, to dáš.

Všad se, že tam zahučí.

Tak o co?

Jump!

Pamóoc!

Chyt se.

Daj mi pusku fešáku.

Alene.

Bzzz

Bzzz

Tak pojd ty bahenní krásko, idem se někam vykoupat.

Fujtajbl! To jsem se lek.

Svobodaš.

Splouch!

Skok!

Uááá!

Rybíčky, rybáři jedoucí!

Tak to bylo hustý.

Bomba!

To si píte! A přijďte zas. Bzzz...

Vidět a zažít něco v přírodě - to není zadarmo. Ale stojí to za to...

Co nám prozradil slavičí zobák o vzniku druhů a biologické evoluci?

Jiří a Radka Reifovi

Foto: J. Bohdal (naturfoto.cz)

slavík obecný

Podle klasické poučky nemohou dva ekologicky identické druhy dlouhodobě přežívat na jednom místě – společnému soužití brání vzájemná konkurence o společné zdroje. Předpokládá se, že vlivem této mezidruhové konkurence se druhy obývající stejné území časem morfologicky rozrůzní, což každému z nich umožní zaměřit se na jiné zdroje, než využívá konkurent. Odborně se říká, že dojde k ekologickému posunu znaků. Pokud k ekologickému odlišení nedojde, jeden z druhů v oblasti překrývajících se areálů dříve či později podlehně konkurenci a vymře. U ptáků se ekologický posun znaků často týká změn v morfologii zobáku, které odrážejí využívání jinak velké potravy či odlišení technik jejího sběru.

Ačkoliv ekologický posun znaků působí jako velmi intuitivní vysvětlení ekologických odlišností mezi podobnými druhy a mohlo by se tedy zdát, že příkladů najdeme v přírodě spoustu, těch dobře prokázaných existuje překvapivě málo. Nalezení empirických důkazů totiž komplikuje několik problémů. Potíž spočívá v tom, že k ekologickému posunu znaků dochází v evolučním čase, ve kterém se organismy sledují velmi těžko, a nemůžeme tedy zpětně dokázat, zda k rozrůznění došlo opravdu vlivem mezidruhové konkurence. Posun znaků se proto obvykle studuje u blízce příbuzných druhů, které se částečně překrývají svými areály. Srovnávají se morfologické rozdíly mezi druhy v oblastech, kde dochází k překryvu jejich areálů (tzv. sympatrie) a kde jsou tedy vystaveny vzájemné konkurenci, a v oblastech, kde se jejich areály nepřekrývají (tzv. alopatrie). Větší mezidruhové rozdíly v oblasti sympatrie ve srovnání s alopatrií mohou znamenat, že došlo k ekologickému posunu znaků. Problém ale je, že k vyššímu rozrůznění v oblasti

sympatrie mohou vést i jiné mechanismy, než je mezidruhová konkurence. Tak například u brhlíků se ukázalo, že vyšší morfologická divergence v oblasti sympatrie je způsobena přítomností ekologických gradientů napříč areály jejich výskytu (box 1). U afrických vousáků či evropských lejsků byl zase jako hlavní mechanismus zvyšující divergenci v sympatrii prokázán výběr partnera k rozmnožování (box 2). Jediným jednoznačným příkladem ekologického posunu znaků v ptáčí říši jsou tak zatím pouze „Darwinovy pěnkavy“, u nichž konkurence o potravu mezi druhy obývajícími stejný ostrov vedla k posunům ve velikosti zobáku (box 3).

Foto: P. Kereš

slavík tmavý

V rámci dlouhodobého výzkumu speciace slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) a slavíka tmavého (*Luscinia luscinia*) jsme se zaměřili také na studium vlivu mezidruhové konkurence na druhovou divergenci. Tyto poměrně nedávno oddělené druhy obývají husté křoviny v nížinných říčních údolích, ovšem každý osidluje jinou část evropského kontinentu - slavík obecný jihozápad, slavík tmavý severovýchod. Jejich areály se střetávají ve střední Evropě a vytvářejí úzkou zónu překryvu. V případě slavíků je možný posun znaků o to zajímavější, že v místě překryvu areálů se druhy mezi sebou kříží a alespoň hybridní samci jsou plodní a mohou zprostředkovávat tok genů mezi druhy. Působí tu tedy dva protichůdné tlaky: mezidruhová konkurence, díky níž by se měly druhy v zóně překryvu postupně oddělovat, a tok genů, který vzniklé odlišnosti smývá. Který proces převažuje? A může vůbec k ekologickému rozrůznění za podmínek genového toku dojít? Tato otázka zajímá evoluční biology již dlouhá desetiletí. Naše výzkumy ukázaly, že navzdory výměně genetické informace k posunu znaků u slavíků skutečně dochází. V místě překryvu areálů se druhům mění velikost zobáku. U slavíka obecného se prodlužuje, zatímco zobáky slavíků tmavých se stávají širší a vyšší. Souvisí to pravděpodobně s rozdělením jejich potravních nároků: slavíci obecní sbírají potravu častěji na zemi, slavíci tmaví spíše na větvích vrb a jsou schopni chytit i poletující hmyz. Posun je přitom výraznější u slavíka obecného, což by mohlo souviset s tím, že jde vzhledem k jeho menší tělesné velikosti o slabšího konkurenta, takže se nachází pod větším tlakem než jeho soupeř. Lze si představit i alternativní vysvětlení, které s mezidruhovou konkurencí nesouvisí. Tvar zobáku může totiž odrážet i charakteristiky zpěvu, takže by změny v morfologii zobáku mohly být dány tím, že populace v různých částech areálu zpívají jinak. Pro zjištěný fenomén se však toto vysvětlení nehodí - u zpěvu totiž v místě překryvu areálů dochází naopak k jejich sblížování, tedy zpěvy obou druhů jsou si navzájem podobnější (slavík tmavý přebírá prvky ze zpěvu slavíka obecného). Proto se budoucí výzkum bude soustřeďovat hlavně na poznání potravní ekologie. Je třeba podrobněji zjistit, jakou potravou se druhy

v různých částech areálu živí a jak je odlišnost v morfologii zobáku geneticky kódována. Pak bude možné o ekologickém posunu znaků mluvit s větší jistotou a studované druhy slavíků se tak budou moci zařadit po bok „Darwinových pěnkav“ mezi klasické doklady tohoto fenoménu.

Studium slavíků by mohlo vnést světlo do poznání obecných mechanismů zodpovědných za vznik nových druhů. Ještě donedávna převládá

Foto: R. Jordan

brhlík dlouhózobý

Box 1 | Brhlíci

Za nejlepší důkaz existence ekologického posunu znaků u ptáků byli dlouho pokládáni brhlík skalní (*Sitta neumayer*) a brhlík dlouhózobý (*S. tephronota*), žijící na skalních stěnách v pásu eurasijských subtropů od východního Středomoří po Čínu. B. skalní obývá západní část tohoto pásu, b. dlouhózobý východní a jejich areály se překrývají na území Íránu. V rozměrech jejich zobáků dochází k jasnému posunu: v sympatrické oblasti má b. dlouhózobý výrazně větší zobák než b. skalní, v alopatrii mají oba druhy zobák menší podobné velikosti. Zdá se, že důkaz nemůže být jasnější – v oddělených částech areálu si druhy vystačí s podobným zobákem, avšak jakmile se objeví pospolu, nevyhnou se posunu v tomto znaku, který omezí mezidruhovou konkurenci. Tato přehledná situace však nastává pouze v případě, když změříme zobáky u každého druhu pouze na jedné sympatrické a jedné alopatrické lokalitě. V roce 1972 totiž Petr Grant¹ ukázal, že se zobáky brhlíků nemění náhle při přechodu z alopatrie do zóny překryvu, nýbrž velmi zvolna, a to po celé šíři jejich areálů bez ohledu na přítomnost či absenci domnělého konkurenta. Takový obrázek ale nemá s posunem znaků nic společného. Je odrazem změn přírodních podmínek, kterým se různé populace v rámci areálu musí přizpůsobit. V případě brhlíků se klima směrem na východ stává stále teplejším, v důsledku čehož se zřejmě oběma druhům zmenšuje i celková tělesná velikost včetně zobáku. Díky tomuto environmentálnímu gradientu se právě v Íránu vyskytují nejmenší b. skalní a zároveň největší b. dlouhózobí.

¹ Je to ten samý Peter Grant, který se svou manželkou právě začínal studovat „Darwinovy pěnkavy“ na Galapágách, které nyní slouží jako „nový“ klasický příklad ekologického posunu znaků u ptáků – viz box 3.

Foto: Z. Tunka (birdphoto.cz)

brhlík skalní

species.wikimedia.org

J. G. Keulemans, Katalog ptáků v Britském Muzeu (Catalogue of the Birds in the British Museum. Vol. 19) z roku 1891.)

Box 2 | Vousáci

U afrického vousáka drobného (*Pogoniulus subsulphureus*) a vousáka žlutokostřecového (*P. bilineatus*) dochází v oblasti překryvu areálů k divergenci ve tvaru zobáku. Mohlo by se zdát, že jde o ukázkou vlivu konkurence o stejné potravní zdroje, a tedy o ekologický posun znaků. Ptačí zobák však neslouží pouze ke sběru potravy, nýbrž také moduluje zvuky, které jeho majitel vyluzuje, takže má důležitou úlohu při námluvách a reprodukci. A právě u vousáků se ukázalo, že je to zpěv, a nikoliv potrava, co na změny v morfologii zobáku působí. V oblastech, kde se areály vousáků nepřekrývají, se oba druhy ozývají stejným hlasem, takže je není možné od sebe odlišit. To by jim ovšem komplikovalo rozmnožování v oblasti, kde se jejich areály střetávají – zaměnitelnost zpěvu může vést k mezidruhovému křížení a vzniku neživotaschopných nebo sterilních hybridů, čemuž se druhy snaží zamezit. Proto se jejich hlasy v sympatrii rozrůznily a každý z obou druhů se tam tedy ozývá trochu jinak. Odlišnost zpěvu se promítla i do odlišnosti v rozměrech zobáku, které jsou stejné v alopatrických oblastech, ale rozdílné v sympatrii. Tato situace může připomínat posun znaků vlivem konkurence o potravu, ovšem příčina je jiná. Hovoříme tedy o reprodukčním posunu znaků. K tomu dochází také u evropských lejsků černohlavých (*Ficedula hypoleuca*). U nich se v oblasti překryvu areálu s lejskem bělokrkým (*F. albicollis*) mění černobílé zbarvení samců na šedavé, aby se předešlo mezidruhovému křížení.¹

¹ Ovšem existuje i alternativní vysvětlení tohoto jevu – únik od agresivních útoků ze strany lejska bělokrkého, který coby silnější druh vytlačuje samce lejsků černohlavých ze svých teritorií. Pokud se tyto „převléknou“ za šedě zbarvené samice, agresivita lejsků bělokrkých se vůči nim sníží.

názor, že nové druhy nemohou vzniknout, pokud si populace mezi sebou vyměňují geny. Předpokládalo se, že k ekologickému posunu znaků dochází pouze u druhů dostatečně oddělených, mezi kterými ke genovému toku již nedochází. Nejednalo by se tedy o mechanismus, který by ke speciaci nějak aktivně přispíval. Výsledky studia slavíků však tuto představu poněkud upravují. K ekologickému posunu znaků u nich dochází i přes genový tok, tedy ještě před dokonalým oddělením obou druhů. Je pravděpodobné, že posun znaků oddělování slavíků usnadňuje a omezuje vzájemné křížení. Posun znaků tedy může být důležitým mechanismem, který dokončuje speciaci a rozhoduje o osudu nových druhů.

Citace původního článku: Reifová R., Reif J., Antczak M., Nachman M. W. (2011): Ecological character displacement in the face of gene flow: Evidence from two species of nightingales. BMC Evolutionary Biology 11: 138.

Slovníček

- **alopatrie** – oblast, kde se areály zájmových druhů nepřekrývají
- **areál** – oblast, kde je druh rozšířen
- **divergence** – postupné oddělování jednotlivých znaků u nově vznikajících druhů
- **genový tok** – výměna genetické informace mezi populacemi, k níž dochází křížením jedinců z různých populací spojenému se vznikem životaschopných hybridů
- **hybrid** – kříženec vzniklý spojením pohlavních

partnerů dvou různých druhů

- **konkurence** – souměž mezi jedinci o společné nedostatkové zdroje; probíhá mezi jedinci stejného druhu (vnitrodruhová konkurence) či různých druhů (mezidruhová konkurence)
- **populace** – skupina jedinců téhož druhu obývajících definované území
- **posun znaků** – morfologické rozrůznění dané mezidruhovou konkurencí o společné nedostatkové zdroje; posun může být buď ekologický, kdy probíhá konkurence např. o potravu, nebo reprodukční, kdy je předmětem konkurence partner k rozmnožování
- **selekce** – výběr, při kterém jsou během evoluce nejméně zdatní jedinci z populace eliminováni
- **speciace** – proces, při kterém postupně dochází k oddělení a následnému ustavení nových druhů
- **sympatrie** – oblast překryvu areálů dvou či více druhů

Box 3 | „Darwinovy pěnkavy“

Nejlépe dokumentovaným příkladem ekologického posunu znaků v ptáčí říši je změna ve velikosti zobáku u galapážských pěnkavek, známých také jako „Darwinovy pěnkavy“. Díky dlouhodobému studiu populací pěnkavky prostřední (*Geospiza fortis*) a pěnkavky velkozobé (*G. magnirostris*) na ostrově Daphne, kterému manželé Grantovi zasvětili více než 30 let života, bylo možné v reálném čase pozorovat působení selekčních tlaků. Shromáždění unikátního datového materiálu (zpozorovat evoluci u poměrně dlouhověkých organismů, jako jsou ptáci, se podaří jen ve výjimečných případech) umožnila shoda šťastných okolností: trpělivá mravenčí práce badatelů, kteří každoročně měřili zobáky všem odchyceným pěnkavkám, kolonizace ostrova p. velkozobou během jejich výzkumu a klimatické výkyvy. Jak tedy posun znaků v tomto případě probíhal? Ostrov Daphne byl původně obýván pouze p. prostřední, kterou tam netrápil konkurenční tlak podobných druhů. Její zobák se tedy s nimi mohl bez problémů svými rozměry překrývat. Toto šťastné období pro p. prostřední skončilo v roce 1982, kdy se na ostrově usadili první jedinci p. velkozobé a časem vytvořili životaschopnou populaci. P. velkozobá se vyznačuje silným zobákem, který jí umožňuje louskat velká semena. S „domácí“ p. prostřední si však zatím příliš nekonkurovaly, protože potravní zdroje byly pro oba druhy dostatečné a populace p. velkozobé rostla jen pomalu. Situace se změnila až v letech 2004 a 2005, kdy ostrov zasáhla extrémní sucha. Vinou suchého počasí se prudce snížila nabídka velkých semen a druhy o ně začaly bojovat. Výhody byly na straně p. velkozobé, která díky své větší hmotnosti dokázala p. prostřední od potravního zdroje zahnat. Kromě toho byla v louskání semen efektivnější, takže i když se konkurentka snažila nějakou potravu získat, po náletu p. velkozobé jí toho mnoho nezbylo. Co tedy chudák p. prostřední mohla dělat? Zbýval jedině posun znaků – tvrdá konkurence o nedostatkové zdroje způsobila, že extrémně suché roky přežili pouze jedinci s malými zobáky, kteří se živí relativně menšími semeny, díky čemuž tlaku ze strany p. velkozobé unikli. Druhy se tak velikostmi zobáků prakticky přestaly překrývat. Příběh má však ještě zajímavou dohru – suché roky totiž nakonec dopadly drtivěji na konkurenčně zdatnější p. velkozobou. Ta sice uměla svou potravu využívat efektivněji, ale zdroje velkých semen se v suchém období brzy vyčerpaly a z celé populace přežilo pouze několik jedinců.

pěnkavka velkozobá

pěnkavka prostřední

Foto: L. F. De León

Foto: M. Putney (licence: Creative Commons-by-sa-2.0)

Vzácný slavičí kříženec zastižen na Mladoboleslavsku

Pavel Kverek, Jiří Reif, Radka Reifová

Součástí výzkumu hnízdní populace slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) na Mladoboleslavsku je i zjišťování smíšených hnízdění se slavíkem tmavým (*Luscinia luscinia*), stejně jako výskyt jejich kříženců. Doloženy jsou smíšené páry obojí polarizace, úspěšné vyvedení jejich mláďat i dospělí samčí kříženci, pokoušející se o vlastní hnízdění.¹ Hybridní původ jednoho takového samčího křížence byl potvrzen i analýzou DNA.²

Na rozdíl od mnoha případů hybridních samců zatím neexistuje žádný věrohodný doklad o přítomnosti hybridních samic ve volné přírodě. O jejich možném výskytu v severním Německu se sice zmiňuje kolega Christian Stadie, protože

však u slavíků neexistuje pohlavní dvojitvárnost a podle experimentů v umělých chovech jsou hybridní samice sterilní a nehnízdí, k definitivnímu potvrzení přítomnosti hybridních samic v přírodě je třeba genetického testu.

Pro vědu vůbec první doklad o tom, že se v přírodě opravdu může vyskytovat hybridní samice, se podařilo zajistit až 3. 6. 2009 na okraji Mladé Boleslavi. Slavík byl okroužkován, proměřen, zvážen a vyfocen, byl též pořízen vzorek k laboratornímu vyšetření. Výsledek testu podezření jednoznačně potvrdil.³

Zastižená hybridní samice neměla vytvořenou hnízdní nažinu, přestože sezóna hnízdění

slavíků obecných právě vrcholila. Zjištěno bylo dokonce započaté pelichání letků. Přestože sám nehnízdil, vázal na sebe jedinec pozornost nespárovaného ještě zpívajícího samce slavíka obecného, který nás zblízka sledoval a kontaktním hlasem později vypuštěného kroužkovance provázel do křoví. Hybridní samice však o samce nejevila zájem, a můžeme se tedy domnívat, že byla sterilní. Podobné chování hybridních samic zjistili němečtí ornitologové u slavíků chovaných ve voliérách.

Oba slavičí byli v ruce určeni jako nejméně tříletí. Vysoká tučnost odchycené samice potvrdzovala, že nezvykle časně pelichání není

Foto: P. Kverek

Foto: P. Kverek

náhodné. Začátek vypadávání letků byl švýcarskými kolegy vypočítán na 28. května. Dalšími kontrolami místa i v letech následujících již pták na lokalitě zjištěn nebyl.

Co nám zjištění hybridní samice slavíka naznačuje o vzniku ptačích druhů? Zajímavá je spojitost hybridního statusu s abnormálně urychleným pelicháním. Můžeme spekulovat, že právě neobvyklý nástup pelichání může být důsledkem mísení dvou odlišných schémat výměny letků (v případě slavíků je u slavíka tmavého pelichání rychlejší). Případně mohla právě

sterilita samice a s ní spojené úplné vynechání hnízdění spustit pelichání v časnějším termínu, než je u slavíků obvyklé. Každopádně by nesoulad mezi načasováním pelichání hybridů a rodičovských druhů mohl přispívat k reprodukční izolaci. Nicméně tyto úvahy jsou poněkud předčasné vzhledem k tomu, že jde o unikátní záznam. Další odchycené hybridní samice by nám mohly prozradit více.

Z hlediska problematiky křížení příbuzných slavíků má naše republika zřejmě velkou výhodu, že leží v dosahu překryvného pásu obou

druhů, a přestože slavík tmavý je u nás stále vzácností, smíšené páry a z nich vzešní kříženci v naší přírodě budou pravděpodobně častější, než se může zdát.

Literatura:

¹ Kverek P. (2002). *Sylvia* 38: 67-70.

² Kverek P., Storchová R., Reif J., Nachman M. W. (2008). *Sylvia* 44: 17-26.

³ Reifová R., Kverek P. and Reif J. (2011). *Journal of Ornithology*. DOI 10.1007/s10336-011-0700-7.

ptáci v ohrožení

Evropa proti nelegálnímu zabíjení volně žijících ptáků

Michaela Krestová, MŽP

Ve dnech 6.-8. července 2011 se v kyperském městě Larnaka uskutečnila Evropská konference zaměřená na problematiku nelegálního zabíjení ptáků. Pořádala ji Rada Evropy ve spolupráci s Evropskou komisí a s organizacemi Game Fund of Cyprus a BirdLife International v rámci naplňování Bernské úmluvy - mezinárodní úmluvy o ochraně evropských planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a přírodních stanovišť. Zabíjení volně žijících ptáků, jejich nelegální odchyt a obchodování s nimi jsou rozšířeny v celé Evropě, přitom jde o aktivity se zcela zásadními dopady nejen na populace ptáků, ale na biodiverzitu jako celek. Hlavním cílem konference tedy bylo především zmapovat aktuální výskyt uvedených aktivit v jednotlivých zemích Evropy, pojmenovat hlavní příčiny, navrhnout opatření vedoucí k eliminaci těchto aktivit a upozornit na tento problém jak příslušné instituce v jednotlivých státech, tak i nejšíř veřejnost. Místo pro konání konference nebylo vybráno náhodou - ve středomořských státech, Kypr nevyjímaje, představuje široce rozšířené a tradicemi podložené nelegální zabíjení ptáků

Jestřáb nalezený 1. 11. 2009 u obce Chrást u Plzně.

Foto: P. Vondrouček/Archiv ČSO

doluhodobý problém, který často není příslušnými institucemi dostatečně řešen.

Všechny evropské státy včetně České republiky na konferenci informovaly o aktuálním stavu v oblasti nelegálních aktivit namířených proti volně žijícím ptákům na jejich území. Z prezentací i z předložených národních zpráv jasně vyplynulo, jak závažné dopady mají. Úspěšná eliminace těchto aktivit je však dlouhodobým procesem, který spočívá v kombinaci různorodých opatření, jako např. posílení legislativy a soudních procesů, zefektivnění vyšetřovacích postupů, zavedení exemplárních trestů, sdílení příkladů „dobré praxe“ na národní i mezinárodní úrovni či osvětové kampaně zaměřené na širokou veřejnost, děti, mládež i vybrané zájmové skupiny (myšlivce, zemědělce). Účastníci konference se shodli na tom, že je třeba apelovat na vlády jednotlivých zemí, státní instituce a nevládní organizace včetně spolků zaměřených na myslivost a lov, aby jednoznačně odsoudily

všechny formy nelegálního zabíjení, odchytu a obchodování s volně žijícími ptáky, zavedly vůči těmto aktivitám nulovou toleranci a aktivně s nimi bojovaly, neboť vedou k vážnému ohrožení evropského přírodního bohatství. Právě tento apel se stal jedním z nosných bodů deklarace, jež byla zformulována přímo na konferenci. Dalším výstupem byl návrh doporučení směřujících např. k posílení zákonů ve všech oblastech souvisejících s ptačí kriminalitou, ke koordinované spolupráci všech zainteresovaných institucí a k podpoře komunikace a osvěty mezi všemi, kterých se tato problematika týká, včetně informování veřejnosti. Tato doporučení budou následně schválena Stálým výborem Bernské úmluvy. Až se tak stane, evropské státy včetně České republiky dostanou do rukou podklad mezinárodního významu, který by měl pomoci při prosazování potřebných kroků v boji s nelegálním zabíjením volně žijících ptáků a obdobnými trestuhodnými aktivitami.

Hromadná otrava čížků posypovou solí

Libor Mazánek, Krajská hygienická stanice Olomouckého kraje

V deratizační praxi se často setkáme s tvrzením, že hotové deratizační nástrahy obsahují tak málo jedovaté účinné látky (antikoagulantu), že jsou mnohem bezpečnější než obyčejná kuchyňská sůl, která je v každé domácnosti a která se po tunách syje na silnice. Ačkoliv je toto tvrzení zavádějící, je v podstatě pravdivé. Kuchyňská sůl je opravdu pro obratlovce desetkrát až stokrát toxickejší než v současnosti používané deratizační přípravky. Tohoto srovnání s oblibou využívají

agulantů a jejich perzistence v organismu či v ekosystému se zcela liší. Vysokou akutní toxicitu soli ale těmito rozdíly neomluvíme. Posypová sůl není považována za látku nebezpečnou pro obratlovce, protože se v běžné praxi nepočítá s tím, že by zvířata sůl v přírodě konzumovala v nebezpečném množství. Proto i když je akutní toxicita posypové soli řádově vyšší než toxicita deratizačních nástrah, je možno u ní počítat s prakticky nulovým rizikem otrav obratlovců. Její relativně vysoká

Foto: M. Přizla

Foto: M. Přizla

prodejci deratizačních přípravků, protože lidé na sůl nepohlížejí jako na nebezpečnou látku. Člověk užíval sůl k uchovávání potravin dlouho během svého evolučního vývoje, takže je vůči jejímu toxickému působení více odolný než jiní obratlovci. O síle účinku tohoto srovnání na lidskou psychiku jsem se sám přesvědčil, když jsem vysvětloval hromadnou otravu 1 500 racků na Chomoutovském jezeře deratizačním přípravkem Lanirat micro (Ptáci svět 2010/2). Mnozí zainteresovaní lidé nechtěli přijmout skutečnost, že by příčinou takové katastrofické otravy byl přípravek, který je mnohem méně toxický než posypová sůl.

Každý z nás používá sůl denně, a proto raději zlehčuje nebezpečnost deratizačních přípravků, než aby se musel zamýšlet nad tím, proč se ošetření vozovky posypovou solí nemusí nikde předem ohlašovat a proč není potřeba řešit opatření k ochraně zvířete s uživateli honitby, jako je tomu u méně toxických deratizačních přípravků. Samozřejmě kumulativní toxické působení antiko-

agulantů se však projeví, pokud ji obratlovci začnou třeba omylem konzumovat.

Bohužel v přírodě se takové potenciální obratlovčí konzumenti posypové soli vyskytují. Drobní pěvci, kteří se v zimě živí zejména semeny, občas zobou drobné kamínky pro usnadnění trávení. Silnice jsou v zasněžené krajině jedním z nejlépe dostupných zdrojů těchto tzv. gastrolitů. Pokud je silnice ošetřena posypovou solí, jejíž zrnka mají vhodnou velikost pro gastrolity, mohou pěvci místo např. křemene, sezobnout krystalky posypové soli, které jsou opticky nerozlišitelné. Jenže už jeden takový krystalek představuje pro drobného pěvce letální dávku. O tomto opomíjeném nebezpečí se přesvědčil i pracovník Krajské hygienické stanice, když se pod jeho domem z olší podél potoka slétlo asi třicetileté hejno čížků na silnici ošetřenu posypovou solí o nevhodné zrnitosti. S hrůzou pozoroval, jak do několika okamžiků všichni čížci zůstali bezvládně ležet na silnici. Zajistil proto odběr „kamínků“ a uhynulých ptáků na vyšetření. Rozbor ukázal, že se jednalo

o znečištěnou kuchyňskou sůl (96 % NaCl), tedy zřejmě posypovou. Vyšetření uhynulých ptáků zajištěné ve spolupráci s Ornitologickou laboratorí při katedře zoologie UP Olomouc potvrdilo akutní otravu, pravděpodobně kuchyňskou solí, u všech pitvaných jedinců. Dle sdělení pracovníků údržby silnic se poslední dobou preferuje k ošetřování silnic posypová sůl s většími krystaly než dříve, protože ty na silnici déle vydrží a snižují se tím náklady. Dle mého názoru je ale právě velikost zrn určujícím faktorem, který rozhoduje o riziku otravy, a tedy o bezpečnosti posypové soli pro pěvce.

Sám často vidám, jak z krmítka u našeho domu slétne celé hejno zvonků na silnici před dům, aby sezobalo gastrolity. Jsem zvědav, jestli budu svědkem podobné události jako můj kolega, pokud tu z pohodlnosti také použije posypovou sůl o nevhodné zrnitosti. Ověřování tohoto rizika by však mělo být věcí seriózního výzkumu a ne pokusnictvím před mým domem. Žádný ornitolog mi bohužel doposud neprozradil, jaká velikost zrn posypové soli je pro pěvce nebezpečná. Překvapuje mě, že ornitologové nemají o tento praktický výzkum s jasným přínosem ochrany ptactva zájem. Vezměme si příklad z botaniků, kteří z důvodu ochrany rostlin prosadili do právních norem požadavky na minimální zrnitost a prašnost posypové soli.

Podél silnic se v předjaří při tání sněhu nalézá mnoho uhynulých drobných pěvců, ne všichni musí být ale srazeni auty. Domnívám se, že určitá část z nich se otrávil posypovou solí. Proto pokud se s případem otravy ptáků posypovou solí setkáte, určité informujte ornitology či pracovníky v ochraně přírody, aby se touto záležitostí začali zabývat. Mělo by se alespoň vědět, jaká zrnitost posypové soli je pro drobné pěvce bezpečná.

Foto: U. Nisken

Zastřelený orel královský nalezen v oblasti Soutoku

V letošním roce vybavili rakouští ornitologové tři mláďata orla královského ze dvou hnízd v rámci společného slovensko-rakouského projektu „Ochrana dravců a sov“ vysílačkami pro telemetrické sledování. Dvě mláďata pocházela z hnízda na rakouské straně řeky Dyje v oblasti Weinviertel. Dne 24. července se na tři dny ztratil signál jednoho z nich a pak začal znovu vysílat po několik dní stále z téhož místa uprostřed řeky Dyje těsně pod soutokem s říčkou Kyjovkou v ptačí oblasti Soutok – Tvrdonicko. Následně byl 1. září přímo v řece nalezen mrtvý orel královský s vysílačkou. Pitva potvrdila, že byl střílen olověnými broky. Zjistit pachatele je tak téměř nemožné, situaci navíc komplikuje právě to, že řeka Dyje zde tvoří státní hranici s Rakouskem. Vzhledem k tomu, že na české straně se nachází režijní honitba Lesů České republiky, s. p., a současně obora s chovem jelení a daňčí zvěře, kde není důvod pro jakoukoli antipatii vůči orlům ze strany personálu, je velmi nepravděpodobné, až vyloučené, že by byl orel střílen na našem území. Naopak na rakouské straně je myslivost zaměřena na drobnou zvěř (zajíc, bažant) a pronásledování dravců je zde trvalým problémem, což dokazují nedávné případy zástřelu orla mořského (2008), trávení karbofuranem (v roce 2003 se v téže oblasti oběti stali orel mořský, orel královský, luňák červený a káně lesní), dosud legální zimní odstřel kání a jestřábů i opakované nálezy jestřábích košů.

David Horal podle tiskové zprávy BirdLife Österreich a dalších informací rakouských kolegů

Jaro ožívá i na podzim

Co že se to skrývá za tímto poněkud protichůdným nadpisem? Jen to, že stále úspěšnější projekt Jaro ožívá, ve kterém se nám v druhé sezóně podařilo s 2 647 pozorováními umístit na šestém místě v celé Evropě, se na křídlech stěhovavých ptáků přesunul do Afriky. Do projektu se totiž zapojuje i Jihoafrická republika, kde v průběhu našeho podzimu mají naopak jaro ských stěhovavých ptáků. Středem pozornosti je obecná – právě tu totiž ner BirdLife International cí ceremoniál jihoafrické Alive se konal na jednom vlaštovek vůbec – Mount Moreland, kde v rákosinách jezera Victoria zimují až 3 miliony ptáků! Africká pozorování i zajímavé novinky naleznou zájemci na jihoafrické verzi stránek www.springalive.net.

A co vlastně víme o zimování našich vlaštovek v Africe? To jsme se dozvěděli od Jaroslava Cepáka, vedoucího Kroužkovací stanice Národního muzea. Zimní nálezy kroužkovaných vlaštovek z České republiky a Slovenska pocházejí především ze střední až jižní části afrického kontinentu. Většina našich vlaštovek táhne jihovýchodní cestou, čemuž odpovídá i poloha zimovišť – nejvíce nálezů evidujeme v Konžské demokratické republice (11 nálezů), Středoafrické republice (8 nálezů), po dvou nále-

a sledují přilety evropa jejich africká zimovišť letos v Africe vlaštovka vyhlásil jihoafrický partptákem roku a zahajovasezóny projektu Spring

Foto: K. Hrbáčková

zech pak z Keni, Ugandy a Zambie. Výjimečné je zimování v Nigérii (2 nálezy) a Jihoafrické republice (2 nálezy), jejíž severní část (oblast Northern Province) je nejižnějším zimovištěm našich vlaštovek. To dokládá nejvzdálenější nález – mládě na hnízde, kroužkované 16. 7. 1986 na Berounsku, bylo 1. 12. 1986 nalezeno mrtvé v Lydenburgu (Northern Province), 8 513 km od hnízdíště. Zbývá jen dodat, že na svá africká zimoviště dorazí vlaštovky koncem října.

Vlaštovkiáda v Berouně

Jedním z neaktivnějších školních kolektivů, zapojených do projektu Jaro ožívá, je školní družina při ZŠ Beroun-Závodí. Nadšení mladí pozorovatelé nejenom posílají bezkonkurenčně nejvyšší počet pozorování, ale průběh projektu zpestřují i dalšími ptačími aktivitami. Takto se např. loučili se stěhovavými ptáky během zářijové vlaštovkiády. Děti ze ZŠ Beroun-Závodí nám zaslaly i krásné básničky, z nichž vybíráme alespoň jednu:

Vlaštovky

*Vlaštovičky létají,
na dráty si sedají.
Svoje malé volají,
od nás už se stěhují.*

*Pojďte, děti, pojdte sem,
za chvíli už odlétnem.
Poletíme do Afriky,
v březnu potom zase zpátky.*

*Cesta bude daleká,
teplu na nás už čeká.
Tady na nás zima je,
v Africe se ohřejem.*

*Přejeme Vám, vlaštovičky,
krásnou cestu do Afriky.
Vratte se nám brzičko,
ať zas svítí sluníčko.*

Kolektivní dílo dětí

2. oddělení školní družiny Beroun-Závodí

Foto: K. Hrbáčková

Moje jaro

V rámci mezinárodní kampaně Spring Alive (v ČR Jaro ožívá) proběhla i výtvarná soutěž pro děti do 16ti let na téma „Moje jaro“. Pro Českou republiku skončila velkým úspěchem – do sou-

těže jsme zaslali nejvíce obrázků (85) a vítězem se stala Johanka Chytilová. Mezinárodní porota obdržela celkem 219 nádherných obrázků z Arménie, Bulharska, České republiky, Itálie, Makedonie, Ukrajiny, Portugalska, Maďarska a Slovinska.

Vítězný obrázek Johanky Chytilové, 5 let.

Desislava Zoin, Bulharsko, 9 let, druhé místo

Pavel Pavlov, Bulharsko, 13 let, třetí místo

Foto: Z. Vermouzek

Zimní pobřeží Baltu

Zdeněk Vermouzek

Jen blázen by jezdil v zimě k moři! Přestože je jen asi osm pod nulou, do tváře fouká ledový víchr, dalekohled přimrzá k očím a stejně se s ním člověk moc dlouho dívat nevydrží. A navíc, ptáci se pořád opakují, je zde jen několik druhů. Ptáků není málo, ale jsou to pořád dokola hoholky, morčáci, racci, kormoráni, ... A i v té hospodě je zima. Když pak ale člověk přes okno od horké rybí polévky uvidí poprvé v životě racka šedého, těsně po tom nedaleko na volném moři alkouna obecného a večer tisíce labutí, včetně zpěvných, ve večerním sluníčku, říkám si: Jen blázen by nejel v zimě k moři.

Potápka žlutorohá patří mezi vzácnější druhy, k jejímu pozorování je potřebná trocha štěstí.

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Pro toho, kdo se umí dívat, má příroda co nabídnout kdykoli a kdekoli. I zimní zahrádka s pár sýkorkami vystačí na mnoho hodin pozorování, jen na to mít čas. Člověk je ale nenasytý a touží po exotice. Severní Polsko v zimě sice zažité představě o exotických končinách příliš neodpovídá, přesto nabízí pro suchozemce vždy exotické mořské pobřeží, navíc z poloviny pokryté ledem a z druhé poloviny ptáky. A nejsou to ptáci ledajací – část z nich u nás spatříme velice zřídka, u jiných nás zaskočí nečekané počty. Na vlastní oči viděná a na vlastní uši slyšená tisícová hejna hoholek ledních se v kontextu přímořské krajiny se svou specifickou vůní, odlesky nízkého slunce nebo naopak za nepředstavitelné vodorovné chumelenice stávají nezapomenutelným zážitkem. Kdo tuhle zvláštní – jako z jiného světa – kašubskou krajinu a její obyvatele nezažil, neuvěří. Kdo zažil, bude se sem vracet. Ať už za ptáky nebo kvůli úžasným uzeným, smaženým, pečeným či jinak připraveným rybám. Trvalejším suvenýrem mohou být vlastnoručně nasbírané drobné jan-tary, kterých je plné pobřeží u ústí Visly.

Kdy se vydat na cestu?

Kromě několika zajímavých hnízdních lokalit, mimo jiné s konipasy citrónovými a nejpočetněji hnízdícími husicemi liščími v Polsku, je Gdaňská zátoka a poloostrov Hel významnou tahovou zastávkou a zimovištěm. Přitahují-li nás zimující ptáci, je asi nejvhodnějším časem k návštěvě polovina února. Z počátku zimy bývá ptáků méně, než všichni přiletí ze severnější položených hnízdišť. V lednu je problémem velice krátký den, a chceme-li vidět co nejvíce, je každá půlhodina navíc dobrá. Od poloviny února už ale může, podle počasí, nastat zpětný tah a ptáků začíná ubývat. Všechna takhle doporučení však není potřeba brát doslova. Na jednu stranu lze prakticky všechny pro nás neobvyklé druhy pozorovat už od listopadu, jen ne v takových množstvích, na druhou stranu je důležité aktuální počasí, které ovlivní naše pozorování mnohem víc než roční doba. Přesné datum výletu tak nemá smysl plánovat příliš dopředu, nejlepší je sledovat aktuální počasí, například na www.accuweather.com, a podle něj se rozhodnout.

Doprava

Do Gdańska se dá pohodlně dopravit vlakem, na všechna popisovaná místa existuje použitelné spojení veřejnou dopravou, takže si jde určitě představit i cestu bez auta. Jen v tom případě bude všechno trvat déle, prakticky by nešlo stihnout víc než jednu nebo dvě blízké lokality během krátkého zimního dne.

Cesta autem se dá až na Hel zvládnout za 12 hodin, průjezd velkými polskými městy je dobré naplánovat na noční hodiny, jinak mohou představovat značné zdržení.

Rady k nezaplacení

Bude-li vám zima, nebudete mít z výletu nic. Jedete-li k zimnímu moři poprvé, nenechte se uchlácholit předpověďmi počasí s nepříliš nízkou teplotou. Zima tam bude mnohem větší, než si dovedete představit, a k tomu bude foukat ledový vítr. Velmi teplé, větru odolné oblečení, velmi teplé boty (!), velmi teplá čepice a velmi teplé rukavice jsou naprosto nezbytným základem. A k tomu pro jistotu navíc dva velmi teplé svetry, velmi teplé tlusté ponožky a krém na obličej.

Baterie v různých elektrických udělátcích včetně foťáků vydrží v zimě mnohem méně, proto je nejlepší mít náhradní baterie v některé vnitřní kapse blízko těla. Elektrické zásuvky jsou stejné jako naše.

Ptáky v přístavech lze pozorovat na velice krátkou vzdálenost, ale na volné moře nebo prohlédávání velkých hejn racků a kachen je nezbytný stativák. Bez něj byste polovinu druhů zřejmě vůbec neviděli.

Celé polské pobřeží Baltu je v létě silně turistické, všude jsou penziony a hotely, většina z nich je však v zimě zavřená. Vždy a všude se ale dá najít rozumné ubytování, i když nemáte předem nic zajištěno. Přesto lze jen doporučit zamluvení pokojů v mořské stanici v Helu (www.hel.ug.edu.pl) – kromě toho, že je to levné a kvalitní ubytování, budete bydlet doslova pár kroků od jedné z nejatraktivnějších lokalit, Helského přístavu.

A ještě jedna věc: když si potřebujete odskočit, soustředte se na to a na chvíli zapomeňte na ptáky. Neodhadnete-li, kde končí břeh a začíná moře pokryté ledovou tříští, budou se mít kamarádi v autě dlouho čemu smát. Ale o tom si raději nechte od někoho vyprávět.

Hel

Přístav v Helu, na samém konci Helské kosy, je bezkonkurenčně hlavním cílem výpravy. Pokud člověku nestačí jen odškrtnout nový druh, ale baví jej i pozorovat chování ptáků při lovu, čištění, odpočinku a všem dalším, není problém zde strávit celý den nebo třeba několik. Hohlky sbírají potravu na stěnách přístavu doslova pár metrů od vás. Pozorovat ladné pohyby, s nimiž zaplouvají pod povrch vody, lze několik hodin. Tedy pokud vás zrovna nevyruší stejně blízko proletující morčáci velcí, některý z turpanů nebo halekající kamarád, že právě na druhém konci přístavu objevil racka šedého. Právě tento druh, nebo vlastně jeden a ten samý jedinec, zde zimuje pravidelně již několik let. Spatřit ho

Foto: T. Bělka (birdphoto.cz)

Vizuální zážitek z hoholek, jakkoli působí podivuhodně a obdivuhodně i na fotkách, doplňují ve skutečnosti jejich úžasné, bez přestání se ozývající hlasy.

ale není jednoduché, přece jen je velkých racků v okolí několik tisíc a všechny je prohlédnout chvíli trvá. Navíc rádi sedávají na střechách nepřístupných vojenských objektů, na které není vidět.

Při pobytu v přístavu rozhodně stojí za to čas od času prohlédnout i volné moře za vlnolamem. Skutečně mořské druhy, jako kajky, morčáci prostřední nebo alky a alkouni, se objevují právě tam. Zvláště alkovití hodně létají, v dohledu se zdrží jen krátkou dobu. Přesto je Hel nejlepším místem pro jejich pozorování. A pokud byste nezahlédli další symbol moře, tuleně, můžete navštívit místní fokárium.

Cestou na Hel a zpět stojí za to zastavit na různých místech Helské kosy. Typickými zastávkami jsou přístavy v Jastarni a v Kuźnici, kde jsou vždy k zastížení „přístavní“ ptáci, a protože jde o malé přístavy, je tam i klid na pozorování, focení a nahrávání. Kromě toho je rozumné zastavit na některém z parkovišť blíže Władysławowu, kde se v Pucké zátoce zdržují nedohledná hejna zimujících labutí velkých. A pečlivá prohlídka mezi nimi téměř vždy odhalí i jejich zpěvné příbuzné. Delší procházka po kterékoli části pobřeží může přinést hejnků sněhulí, konopek žlutozobých, popřípadě lindušek vodních.

Władysławowo

Druhým velkým přístavem plným ptáků, který je navíc přímo po cestě na Hel, je Władysławowo. Jeho charakter je mnohem průmyslovější, to ale ptákům příliš nevadí. Naopak pro lysy, morčáky, turpany a hlavně pro racky nejrozumnějších druhů jsou zbytky ryb, které rybářské lodě vypouštějí, neodolatelným lákadlem. Šarvátky o potravu proto k přístavní hrázi patří stejně neodmyslitelně jako sem a tam proletující a bez ustání volající hohlky k majáku na konci hráze. Na plážích a kamenným záhozem zpevněných pobřežích v okolí se zas prohánějí, alespoň občas, jespáci mořští a mezi odpočívající racky se může zamíchat i nějaký ten racek šedý. Na loukách v okolí Władysławowa zimují pilichové, které lze při troše štěstí spatřit i z auta. Podobné safari se naskytá i v zálivu kousek na sever od Pucku, kde vede silnice těsně po břehu moře. Při důkladné prohlídce velkých hejn chocholaček se vždy podaří najít alespoň několik kaholek.

Gdaňsk a Gdynia

Přístavy a přístaviště v Trojměstí (Gdaňsk-Sopot-Gdynia) nejsou ani zdaleka tak přitažlivé, jako pobřeží na Helu, za návštěvu stojí především přístav v Gdyni. Kromě všudypřítomných racků a dalších zimujících druhů, jejichž početnost je

Foto: J. Bell (naturabornbruder.com)

Alkoun obecný je jedním z druhů alkovitých, které můžeme občas pozorovat na moři i v blízkosti břehů.

Horký čaj z termosky je v ústí Visly jediným zdrojem tepla široko daleko. Tedy nepočítáme-li zapálená ornitologická srdce... (Na snímku z února 2011 Dušan Boucný a Václav Koza).

V případě zimního Baltu nestačí jen vyjmenovat na první pohled přitažlivé druhy. I u nás běžné druhy ohromí počty zimujících jedinců.

	Pucká zátoka	Ústí Visly
vodní ptáci celkem	70–100 tis.	max. 31 tis.
labuť velká	2,5–13,5 tis.	
labuť zpěvná	120–700	max. 22
polák chocholačka	10–30 tis.	
polák kaholka	100–7 000	
hoholka lední	2,5–10 tis.	0,3–10 tis.
turpan hnědý	500–3 500	100–300
hohol severní	2–7 tis.	1,5–22 tis.
morčák bílý	550–1550	0–300
morčák prostřední	300–700	
morčák velký	4–17 tis.	400–6 500
potápka žlutorohá	5–20	
kormorán velký	5–10 tis.	
lyska černá	4–9 tis.	

Podle Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce (2010)

Při důkladné prohlídce hejn odlišuje racky šedé všech věkových skupin úplně chybějící černá barva. Na fotce je mladý pták.

Milovníci racků si v přístavech přijdou na své. Nejběžnější jsou raci stříbříti; na fotografii je mladý pták v první zimě.

proměnlivá, může být hlavně při horším počasí cílem zdejší oceánografické muzeum s mořským akváriem.

Na východním okraji Gdaňska, u ústí mrtvé Visly, se nachází rezervace Ptačí ráj. Přes slibný název ji můžeme v zimním období s klidným srdcem opomenout, za návštěvu by ale určitě stála v době hnízdění.

Ústí Visly

Nejsem si jist, jaké dát doporučení pro ústí Visly. Při jedné z návštěv jsme zde zažili velkolepé přírodní divadlo, kdy tisíce hoholek s neustávajícím melodickým voláním splouvaly s proudem do moře, aby se následně zvedaly a v různé velikých hejnech přeletovaly zpět proti proudu. Při žádné z několika následujících návštěv se něco podobného neopakovalo. Na Visle a v okolí ale vždy nějaké ptáky jsou – ať už to jsou hoholky, hoholi a mořčáci velcí, velká hejna kormoránů a racků na písčiny výspách nebo smíšená hejna sýkor, mlynářů, šoupálků, brhlíků a strakapoudů. Možná je dobré nechat si návštěvu ústí Visly na zpáteční cestu. Po všech těch vodních ptácích působí i ty sýkorky v borech na písčiny dunách jaksi exoticky. Jen přitom nepočítejte s přívozem mezi Świbnem a Mikoszewem, protože ten v zimě není v provozu.

Racek šedý - starý pták.

Jak se Vám líbila konference?

Vybíráme pro vás z reakcí účastníků konference Ornitologie – věda pro každého, pořádané od 7. do 9. října 2011 v Mikulově. Plné znění ohlasů na konferenci naleznete na www.birdlife.cz.

✚ **David Horal** – ...S více než týdenním odstupem bych hodnocení shrnul do slov „naprostá spokojenost“... Pár drobných výtek: v paralelně běžících sekcích občas běžely tematicky obdobné referáty a bylo těžké si vybrat... | ✚ **Václav Pavel** – ...Název konference „Ornitologie – věda pro každého“ sliboval důraz na propojení amatérské a profesionální ornitologie. Musím se přiznat, že naplněním tohoto názvu se pro mě osobně stala tato konference ještě přitažlivější. Přestože momentálně pracuji jako profesionální ornitolog, jako amatér jsem začínal a před mnohými amatéry se stále amatérem cítím. | ✚ **Jan Havlíček** – ...Zajímavým obohacením byly dva semináře – o faunistické databázi a o určování velkých racků... Velmi kladně pak hodnotím přijetí rezoluce o Šumavě v závěru konference, která jasně ukázala, jaký postoj zaujímá odborná i amatérská ornitologická veřejnost... | ✚ **Jaroslav Koleček** – Z akce mám velmi dobrý dojem a podle reakcí dalších účastníků myslím, že nejsem sám. Potěšilo mě, že cestu do Mikulova našla i řada kolegů, kteří na konferenci příliš často nejezdí. Všichni jsme tak měli jedinečnou možnost navázat nové kontakty – pracovní i přátelské... | ✚ **Daniel Křenek** – ...Jakmile jsem dorazil na Mikulovský zámek, připadal jsem si trochu jak Alenka v říši divů. Všude bylo na co koukat, co poslouchat, a nakonec jsem vše stejně nestihl obhlédnout, vyslechnout a očmuchat... Nevím, jak to organizátoři nedělní exkurze na Lednické rybníky zařídili, ale asi pětiminutové pozorování chrástala vodního z několika metrů na Mlýnském rybníku byla opravdová trešnička na dortu... | ✚ **Vladimír Remeš** – Letošní konference v Mikulově se podle mne povedla. Přednášky byly většinou zajímavé, i když formální provedení mohlo být v mnoha případech lepší. Věřím ale, že právě mix profesionálních a amatérských ornitologů povede k tomu, že se prezentační úroveň příspěvků do příští konference zlepší... | ✚ **Anton Krístín** – Íst na ornitologické konferenci do Mikulova, či na ZOO dny do Brna, či iných českých univerzitních míst znamená už roky pro mňa – íst si dobít baterky. Energiu, ktorá sa dá načerpať len z ľudí, ktorí majú radi prírodu, vtáctvo a všetko to, čo spája milovníkov tejto krehkej planéty... | ✚ **Tereza Petrusková** – ...Celkově hodnotím konferenci jako povedenou. Překvapilo mě, že jsem nepotkala některé ze svých kolegů, ale to lze komentovat asi jen slovy „jejich chyba“. Mohli si,

stejně jako já, rozšířit obzory a získat povědomí, co se děje mimo „vědecké kruhy“. A některé příspěvky za to rozhodně stály... | ✚ **Petr Procházka** – ...A druhou kritickou poznámku si neodpustím na adresu některých přednášejících, v jejichž slovech občas chyběl respekt nad mravenčí a často kvalifikovanou práci amatérů... Všichni amatérští ornitologové zabývající se soustavným a dobře naplánovaným ornitologickým výzkumem si totiž zaslouží uznání, protože mu věnují velkou porci svého volného času a často i nezanedbatelné finanční prostředky... | ✚ **Michal Bílý** – ...Už samo místo konání nemohlo být vybráno líp. A když k tomu připočtu skvělou organizaci akce, setkání s mnoha kolegy a přáteli a v neposlední řadě kvalitní program, nemůžu „Mikulov 2011“ než pochválit. Co propříště vylepšit? Především postery by si zasloužily víc prostoru a hlavně světla a také umístění blíž k centru všeho dění... | ✚ **Martin Sládeček** – ...Osobně bych však ocenil větší prostor pro některá odborná témata (např. více plenárních přednášek). Velice zdařilý (i přes poněkud nepříznivou cenu) byl společenský večer a (díky ptákům) i nedělní exkurze... | ✚ **Pavel Řepa** – ...Čas na ní (konferenci) strávený rozhodně nepovažuji za promarněný. Ale... kdyby bylo více času skutečně zajímavé referáty „strávit“, případně důkladněji prodiskutovat... Naprosto nutně musely být představeny... velké celostátní programy založené na práci široké základny spolupracovníků (CES, JPSP, zimní sčítání). Je dobře, že se spolupracovníci-pěšáci z terénu dozvěděli, co všechno se dá z jejich podkladů vyčíst a usoudit... Poslední věc, rezoluce o Šumavě. Opět podle mého názoru zbytečně okradená o řádné prodiskutování. | ✚ **Vlasta Škorpíková** – ...Z mého pohledu byla konference výborná. Ukázala pestrost témat, kterým se ornitologové věnují, bylo tam vidět, že máme spoustu šikovných mladých lidí, kteří to snad jednou vezmou po nás, a taky mě potěšilo, že téma profesionálů versus amatérů, akcentované v některých předchozích diskusích, v podstatě nikoho netrápí... | ✚ **Martin Tešícký** – Jsem rád za účast na konferenci. „Načerpal“ jsem nové kontakty a poznal další autory odborných ornitologických publikací. Byla to pro mě cenná zkušenost. Poprvé jsem měl možnost přednesení krátké přednášky před odborným publikem. Konference mě motivovala k používání nové faunistické databáze a připojení se k JPSP, výhledově také k získání kroužkovací licence... | ✚ **Jaroslav Závora** – ...Pro mne je konference hlavně setkávání s lidmi, se kterými se setkat chci nebo potřebuji či musím. Kuloáry mne baví. Náplň se střídavě dala poslouchat... a někdy bylo lepší pít kávu s kamarády... ✚

kalendář akcí ČSO jaro a léto

Podrobnosti o uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd., naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

✚ **19. listopadu** – Ornitologická exkurze MOS – Středomoravské pobočky ČSO za ptáky tovačovských rybníků. Odjezd v 10.00 hod z autobusového nádraží Přerov (stanoviště č. 16), sraz u sádek v Tovačově v 10.50 hod. Lze se připojit i později na hrázi rybníka. Uvidíme severské druhy ptáků na tahu do zimovišť a navštívíme štěrkopískovny v Anníně (Donbas). Za špatného počasí se exkurze nekoná. Vede Adolf Goebel (776 064 743, goebel@mos-cso.cz).

✚ **4. prosince** – exkurze na Vltavu v Praze-Troji. Sraz v 10.40 hod. na zastávce autobusu Podhoří. S sebou dalekohled, teplé oblečení, teplé nápoje a dobrou náladu.

✚ **15. prosince** – Předvánoční setkání středomoravských ornitologů v ORNIS Přerov od 17.00 hod. Přednáška J. Kolečka a spol. o ptácích Islandu.

✚ **15. prosince – 28. února** – Zimní termín sčítání vrabců. Více informací na JendaHavlicek@seznam.cz.

✚ **30. prosince** – Vycházka ROS Fénix za zimními hosty na Vltavu do Prahy 8 – Troji, sraz u vstupu do Stromovky (vedle žel. st. Pha-Bubeneč) v 8.15 hod. Kontakt: Milan Tichai, 737 271 755 nebo 313 582 120.

✚ **28.–29. ledna** – Zimní členská exkurze ČSO: Hrušovská zdrž – část VD Gabčíkovo, zimoviště severských druhů vodních ptáků. Ve spolupráci s CK Primaroute Uherské Hradiště.

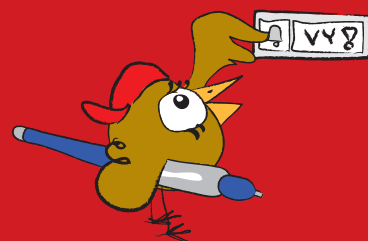
✚ **17. března** – Volební členská schůze ČSO od 10.00 hod. v sále ZŠ U Vršovického nádraží 1, Praha 10.

Hledáme dobrovolníky, kteří by se chtěli zapojit do Zimního sčítání vodních ptáků ve středních Čechách.

Více na <http://scitanistc.webnode.cz>,

e-mail: scitani.stc@email.cz.

**Koordinátoři: J. Mourková,
P. Bergmann, M. Bílý, M. Jelínek**

Co pro Vás mohu udělat?

Jiří Kaláček | grafické práce, sazba, kresba
coroflot.com/kalacek, kalacek.posterous.com

M: +420 737 840 106

Nedělejte kompromisy!

Meostar S2 82 APO

meopta
Lepší pohled na svět

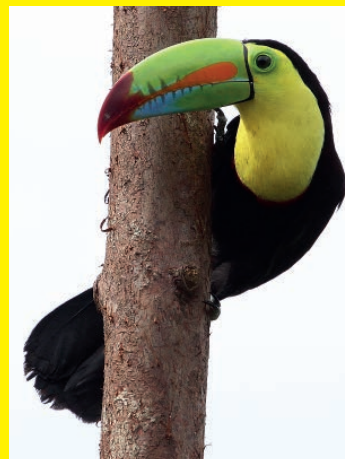
Spektiv MeoStar S2 82 APO nabízí špičkový optický výkon

Meopta - optika, s.r.o.
www.meopta.com

**Fauna ČR
Ptáci III.**
Karel Šťastný,
Karel Hudec
a kolektiv

ZÁJEZDY pro milovníky ptactva BIRDWATCHING

S námi budete pozorovat ptactvo v nejatraktivnějších lokalitách Evropy i světa. Budete okouzleni krásami přírody, ale také si rozšíříte přírodovědné znalosti, naučíte se fotografovat zvířata a pohybovat se ve volné přírodě. Využijte naší 20leté zkušenosti s pořádáním přírodovědných zájezdů.

Pro rok 2012 připravujeme:

HRUŠOVSKÁ ZDRŽ – část VD Gabčíkovo, zimoviště severských druhů vodních ptáků
28.–29. 1. 2012

KOSTARIKA – výprava za papoušky, kolibříky, kvesalem a dalšími obyvateli střední Ameriky, rezervace Monteverde, Tortuguero, Carara, Corcovado, ...
4.–17. 2. 2012, od 39 400 Kč

LANZAROTE – pozorování dropů, buňháků, orebic, supů, ...
březen

NP WATTENMEER – pozorování vodního ptactva na pobřeží severního Německa
květen

WALSRODE – víkendová návštěva největšího ptačího parku Evropy + Zoo Lipsko
květen

ŠUMAVA – dvoudenní jarní pozorování ptactva, česká i Rakouská strana Šumavy –
červen

PŘÍRODA A ZOO ŠVÝCARSKA – ZOO Curych, ZOO Basilej, ...
2.–8. 7. 2012

TENERIFE – LORO PARQUE – největší sbírka papoušků na světě, pozorování endemického ptactva, ...
říjen

NEZIDERSKÉ JEZERO + jižní Morava – podzimní ornitologické pozorování
říjen

MAĎARSKO – HORTOBÁGY – podzimní tah jeřábů – pozorování ptactva na pustě
říjen

ZAMBIE 2012 – NOVINKA! – safari, pozorování ptáků, Viktoriiny vodopády, ...

Speciální ceny pro členy ČSO na členské exkurze

**PRÁVĚ VYŠLO
V NAKLADATELSTVÍ ACADEMIA**

www.academia.cz www.academiaknihy.cz www.eknihy.academia.cz

CK Primaroute tel: 572 554 145
Uherské Hradiště e-mail: primaroute@nozicka.cz
www.primaroute.cz